

Hladnica ob tvornici.

(V spominsko knjigo A. K-i.)

Tihota bajna,
Mirna, tajna,
Na ljubem vrtu spava,
Kjer s cvetom vetrič poigrava,
Kjer izmed pisane gredice
Dviguje sleme se hladnice.
Oj tajni mir,
Ti sreče vir!

— — —
A tamkaj vrté se kolesa,
In zemlja se stresa,
Ker kládivo poje
Si pesmice svoje.
Železo goreče
Iskrí se žareče,
Da žarki leté,
Leté in besné.
Zdi jeze se pena
Ti iskra ognjena,
Mogočno vršanje
Železa jokanje.
Zastonj, železo, tvoj jok!
Zastonj, železo, tvoj stok!
Ne brani železa
Razžarjena jeza;
Brezčutna je iskra ognjena,
Brezčutna moč je plamena;
Brezčutne jeklene osi,

Brezčutna je voda studena,
Ki bučno v propade bobni,
Kolesje vrti.
Železo gorí in zgoreva
Od mraka do dneva,
Od dné do nočf
Gorí in gorí,
Dokler železa se trdega sila
Ni sílnejši moči vpognila.

* * *
Glej, tvornica mračna
Podoba srcá,
V katerem boj strastij
Srdito divjá!
Razdene ti vse in vse ti zatrè
In vse pomorí ta ogenj strastij.
Nebesa zaprè, pekel ti zažgè,
In mlade moči ti vse zaduší,
In peče te noč in dan
Ta strastni ogenj strašan!
Zatorej podobo hladnice
Ohrani ti dobro srcé!
Krog njega cvetó naj cvetice,
Kreposti cvetice lepé.
Prilivaj jim zvesto in nič se ne boj,
Sam Stvarnik srcá bo čul nad teboj,
Da solza ne bo ti skalila očesa,
Da boš že na svetu imela nebesa!

F. S. Finžgar.

Celje in okolica.

(Národno društvene črtice. Poleg raznih spisov sestavil *Andrej Fékonja*.)

Opazili smo, govoreč o Celju in okolici v povestnem delu¹⁾, da so Slovenci sploh uživali le kaj malo samostalne slobode. Podlegli so bili že davnim Rimljanom; a ko so bili pozneje priklenjeni k Nemčiji, izgubili so v kratkem izvečine vse, celó lastovitost svoje zemlje.

Rimska kultura, akoprav po burni selitvi narodov jako oslABLJENA, ohranila se je sicer dolgo živa v zapadu v skrbi samih barbarskih vladarjev. In v tej smeri je delal celó še cesar Karol Véliki. A za Karlmana in Arnulfa so nove premene povsem preobrazile tudi slovenske pokrajine.

„Od tedaj“ — tako piše prof. Sime Ljubić — „je ta plemenita veja jugoslovanske obitelji izgubila svojo prirodno slobodo in malo da ne svoj národni značaj, pa je postala stoletna ro-

binja nemškega nasilja in surovstva. Od tedaj nam povestnica včasih beleži samo imena Štajerske, Koroške in Kranjske: ali o Sloveniji, o domovini slobodnih Slovencev, ona molči. Vendar imajo zgodovino tudi oni, in to zgodovino dosti sijajno, dasi samo pasivno. Nad tisoč let traja že njihova borba ali za življenje ali za smrt. Ta borba še ni zvršena; ali vidi se že sedaj, da so zmagali Slovenci z neusahljivo močjo svojih krepostij in svojega duha vse tako številne protivnike.

Slovenci so se morali klanjati nemškim cesarjem; ali ti cesarji so izginili iz njihove pameti; propalo je isto cesarstvo nemško, dočim bije še danes živo in čvrsto žila njihovega národnega života. Morali so vsprejemati trde zapovedi nemških hercogov, markgrofov in grofov; ali niso se nikdar z njimi sprijateljili, temveč so pritisnili znamenje národne graje v svojih

¹⁾ „Dom in svet“ 1895, 336 sl.

pesmih in pripovedkah na njihov nevedni spomin. Po ubogi Sloveniji so se razsule nemške naselbine; ali bile so na škodo samo na mejah, v gornji Koroški in Štajerski; v sredini pak, v srcu slovenske zemlje, zadušil jih je zdravi, močni duh slovenskega življa.

Nemška gospôda si je prisvojila slobodno zemljo slovenskega kmeta, razprostraniši ubijavni, tuji 'lehenssystem' po slovenski dedščini; ali ta gospôda je morala deloma izseliti se, deloma je osiromašila; a marljivi in potrpežljivi slovenski seljak je dandanes zopet gospodar svoje prastare dedine.

Uprav ta korenita moč slovenskega kmeta je bila izvor narodnega preporoda novejših časov. Od kmeta je proizšlo domoljubno, v vsakem obziru vzgledno duhovništvo današnje Slovenije. Od njega so proizšli tudi marljivi rokodelci, umni obrtniki in trgovci, kateri so že skoro izgubljena mesta slovenski narodnosti vrnili. Takšen narod ne gine v mrtvilu, niti se mu ni propasti bati, kateri si je položil vkljub vsem brezštevilnim zaprekam tako trden temelj narodne književnosti in prosvete, kateri je dal cerkvi, znanosti, pesništvu in vsaki stroki dela in truda toliko stotin razumnih glav.¹⁾

Kar je tu povedano o Slovencih v obče, velja primerno tudi posebe o celjski strani. Zato pa sedaj tudi govorimo v posebnem delu o narodnem blagu slovenskem v tem kraju, zlasti o narodnostnih odnošajih ter društvenem življenju celjskih Slovencev in njihovem napredku v najnovejši dobi.

Národne stvari iz celjskega okrožja.

„Ne pozabte še skerbno i zvesto slovenskih pripovedi, i druga, kaj še nam narodnosti ostalo, pobirati.“
St. Fras.

Marljivi zbiratelj našega narodnega duševnega blaga, Stanko Vraz, prišel je bil l. 1842. tudi v celjsko stran „na dvé nedélje danah, ne bi li ovdé koju pësmicu prikupio za II. razdëlak ‚Narodnih pësamah‘“, kakor je sam pisal (v Podčetrtku 5. vel. srp. 1842) češkemu tovarišu Erbenu:

„Našel sem, hvala Bogu, v vseh naših gornjih pokrajinah ljudij, katerim sem dokazal, kaj je to ‚narodna pesma‘; no za te strani — Celjski kotar — ni mi bilo mogoče, da najdem ljubitelje čiste narodne poezije. Zato sem primoran sam zbirati, kar me jako mnogo truda in znoja

¹⁾ Ogleдалo književne poviesti jugoslavljanske I. 88.

stoji; kajti nisem pri ljudstvu tako znan, kakor sem znan v domačiji — Mariborskem okrogu.“ (Dëla V. 311.).

No, koliko in kakih pesmij ter v obče narodnega blaga je nabral Vraz uprav v celjskem okraju, zvemo pač, kadar pride na svetlo vsa Vrazova rokopisna zapuščina, katero je — vendar jedenkrat — začela izdajati „Slovenska Matica“. Tu-le hočemo pa navesti na kratko, kar nam je do sedaj znanega, tiskom priobčenege iz te vrste naše književnosti, tičoče se posebno strani celjske, in to pesmi, pripovedke, legende, pravljice, pa navade, nar. vere itd.

O Celju samem.

Neka „kranjska“ narodna pesem pripoveda, da je v Celju, „mestu belem, lepem in veselem“ — umrl kralj Matjaž, ki ga je prebodel Bobnar zaradi svoje žene nepoštene.¹⁾

Tudi o groznem Atili, kralju divjih Hunov, ohranil se je v Celju spomin. „Še hodimo po grobljah, ki jih je Atila storil“ — piše Slomšek v Drobtnicah 1847, 130 — „in še je beseda med ljudstvom, da kamor je kopito njegovih konj udarilo, ni več trava zelenela. V Celju se kaže na zidu velika butasta glava z rogi, in pravijo, da bi to podoba Atile bila.“

Marsikatera pripovedka pa živi med narodom o celjskih grofih. zlasti o njihovem „epikurejskem“ življenju. Nekaj teh pripovedek je vplel Ferdo Kočvar Žavčanin v svojo zgodovinsko povest „Mlinarjev Janez“, 1859. 8. 129,

¹⁾ Tam leži pri belem dnevi
Kralj Matjaž, bolnik kraljevi;
H lepi Bobnarci je lazil,
Dokler ga je Bobnar spazil,
Ga obodel mož srditi,
De ne bo več zdrav mor'biti.

Smrtno ranjen si želi „kralj Matjaž“, govoreč sestrici, še od Boga toliko zdravja,

De bom vás šel k lepi ženi.

Ali:

Te besede še ni 'zrekel,
Pot mrtvaški je pritekkel.

Pa:

Zazvoni po Celji celim,
S petimi v zvoniku belim
Per Šempetru so zvonili.

Mlada Bobnarca vpraša svojega moža, kdo-li je umrl, da mu tako zvonijo?

Vem, kdo vmrl je, srce moje!

odgovarja Bobnar:

Preden prišle stare léta,
Kralj Matjaž je šel iz svéta;
T'mu pojó zvonovi naši...*)

(Kranjska Čbelica III. 1849.)

*) Nu, kaj pa, ko bi res bil ta „kralj Matjaž“ — celjski grof Ulrik II.? Prim. pripovedke!

kjer se med ostalim pripoveduje, kako so Teharčani zasegli grofa Ulrika pri vasovanju ter ga izpustili le na to, da jim je podelil plemstvo.¹⁾ Drugo pripovedko pa je zapisal Anton Kos Cestnikov v „Novicah“ 1857. str. 171 sl.; kako je namreč grof Ulrik ugrabil v Téharjih lepo Liziko in jo zaprl na svojem gradu; pa kako je zaradi grdega ropa njen oče grofa strahovito preklel, proreksi mu zajedno grada propast.²⁾

Tudi o Starem gradu celjskem se čuje še sedaj to in ono med prostim ljudstvom. Na takozvanem Friderikovem stolpu v istih razvalinah se vidi ozka luknja, da komaj vleze človek; a tu skoz je baje zaprtemu in na smrt za gladom obsojenemu grofu Frideriku podajal njegov zvesti sluga skrivaj hrano. Nadalje se govori, da je od Starega grada čez Savinjo na Miklavški hrib bil razpet usnjen most, kar pa vendar ni verjetno zaradi velike daljine. Tudi pravijo še, da je z gornjega grada v mestni grad vodil pot pod zemljo; in drug podzemeljski pot da je vodil z grada proti južni strani v gore na svetlo. Pod razvalinami pak je baje še skrit velik zaklad. (Slov. Gospodar 1878. 17.³⁾ In v „Popotniku“ 1884. str. 75 je zapisana pripovedka, kako voznik prevaža denarje rajnih celjskih grofov.

K znani legendi, kako je cesarja Friderika III. (IV.) rešil svetnik — sv. Maksimilijan — v Celju iz nevarnosti od sovražnega Vitovca, pripominja Slomšek v „Drobtincah“ 1850. XIII., da je cesar v podobi svojega rešitelja spoznal sv. Miklavža. Ko je Vitovec cesarja v Gornjem Celju oblegal, prišli so mu tudi Kranjci na pomoč; zato jim je l. 1460. ustanovil v Ljubljani škofijo.

O cerkvi M. B. v Svétini, katero je postavil celjski grof Friderik II., baje vrnivši se iz ječe v Italiji, pripoveduje legenda: Mojster nikakor ni hotel cerkve pobeliti; zato ga je Friderik zaprl; a ko ga je čez nekaj časa poklical iz ječe in mu zapretil z mečem, naznanil mu je mojster, da se mu je Marija v sanjah prikazala in da mu je prepovedala cerkev ometati in pobeliti, da je ne bi Turki ugledali. (Vid. „Črtice iz duševnega žitka štaj. Slovencev“. Sestavil dr. Josip Pajek, 1884. str. 186).⁴⁾

¹⁾ Ta predmet sta obdelovala tudi dva pesnika naša, St. Vraz v šaljivi romanci „Postanak Tiharja“, in Anton Aškerc v znani baladi „Zadnja večerja“ — vsak po svoje.

²⁾ Župnik Janez Arlič je isto „Očetovo kletev“ zložil tudi v pesem („Drobtince“ 1847), in to poleg J. G. Seidla nemške balade „Vaterfluch“ (1836).

³⁾ Prim. J. A. Janisch: Lexikon von Steiermark s. v. Cilli.

⁴⁾ Tudi cerkev sv. treh Kraljev pri Tinjah na Pohorju je postavil isti grof — pravijo — ko je bil rešen iz ječe v Gornjem Celju.

Iz celjskega okraja nadalje.

V okolici celjski je znana tudi med ljudstvom legenda o zaročnem prstanu barona Miglia na kipu Matere Božje v Petróvčah v ondotni romarski cerkvi; in s Holma, župnije sv. Pavla gre povedka o stolu sv. M. Magdalene (Glej Zabavna knjižnica. Anton Kosi. III. 13; IV. 16). Pesem nar. pa peva ob Oljski gori ali Gori Oljki nad Pólzelo, da je tam pokopan sv. Izidorij („Zidorius“); — kar bi spominjalo zgodbe, da so l. 1767. prenesli ostanke svetega Teodorja iz župne cerkve v ono podružnico.¹⁾

Iz daljnje strani celjske moramo še tu omeniti národnih pesmij o Materi Božji na Jezeru t. j. v Šmariju, na Svetih gorah pri Kunšperku in v Zágorju pri Pilštajnu, katere je iz Vrazove rokopisne zbirke priobčil dr. Josip Pajek v „Črticah itd.“ 166—172. Tu čitamo na str. 184. tudi ulomek pesmi-legende o jezeru pri Dóbrnskih toplicah.

Več národnih pripovedek, pravljic in legend iz celjskega okroga — v širjem obsegu — pa se nahaja zabeleženih, a raztrošenih; n. pr.: O ajdovski deklici iz Žovneka (L. Baš: Zora 1872); o Gornjegrajskem gradišču (Novice 1859, Popotnik 1883) in o glavah v kapeli Gornjega grada (Popotnik 1884); o Landeškem gradu na Frankolovem (Jož. Iskrač: Novice 1859, 1861); o Vitanjskem vitezu (Slov. Gospodar 1883); o Špeličini jami pri Poličánah (A. Kosi l. c. II.). O ustanovitvi Zajčkega samostana in o ponočni procesiji tamošnjih menihov je pisal Slomšek v „Drobtincah“ 1862. O zvonu v Čreti pri Vranskem, o vélikem zvonu na Pilštajnu; pa o Turkih pri podružnici sv. Magdalene v župniji Sv. Jederti nad Laškím, in o ribicah pod Svetinsko cerkvijo omenja dotičnih legend doktor J. Pajek l. c. str. 186, 179, 180, 181. Janko Vijanski (Pukmeister) je priobčil nekaj narodnih pravljic v „Novicah“ 1857: O Kozjaku pri Vitanju, o Landeškem gradu, o Gorici pri Velénju, o jezeru v Škalski dolini, o velikem rebru v Gornjem gradu; v „Glasniku“ 1860 pa pravljico o dveh sovražnih bratih v Vitanju in v Rajhenbergu.

J. Vijanski nam je podal v „Novicah“ 1857 tudi o Rojenicah tri povesti, kakor jih je slišal pri Novi cerkvi, v celjskem okraju. V „Glasniku“ 1858, 1859, 1860 pak je isti zapisal marsikaj o národnih stvareh iz svojega zavičaja, n. pr. o Miklavževem večeru, božiču, otepnici itd.; baje-slovne črtice; o kačah; nar. pripovedke, uganke, pa pregovore in reke. A že rokopis „Cillier Chronik aus der k. k. Hofbibliothek“ Nr. 8131 beleži, kakor nam javlja dr. Pajek l. c. 206: „De Royeniris (ali ne Rojenicis? Pis.) id est

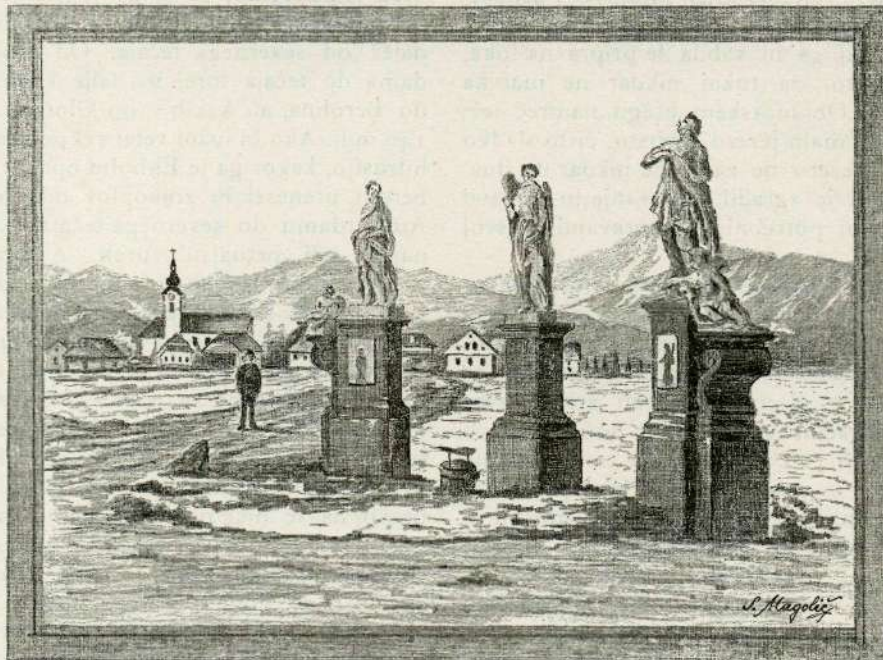
¹⁾ Dr. J. Pajek l. c. 171.

tribus Barcis extat fides et cantilena inter nostrates“. Letopis je nastal menda koncem 16., ali v začetku 17. veka; pripisane besede so poznejši pripisek ali glosa. V istem rokopisu se čita tudi: „Apud Peilnstein antrum, in quo Sibillae morabantur, quare et lapideae mensae et sedes monumenta extant.“ In pa: „Virgo damnata a parentibus, ut inferius serpens est.“ No nekaj takega se res pripoveduje tu še dandanašnji.

O povodnem možu, ki je nekdej stanoval v Šaléški dolini v tolmunu, a se za tem pre-

selil v Savinjo; in pa bajko o povodnem možu in deklici v hribu „gori“ pri svetem Pavlu za Boljsko čitamo v „Kresu“ III. 1883. str. 458 in 502.

„Krstne navade Slovencev okoli Celja“ in „Svatsbene navade okoli Laškega“ je popisal Drag. Ferd. Ripšl v „Glasniku“ 1858. Kratak obris ženitvanjskih šeg laškega okrožja pa ima tudi „Nanos“, slov. zabavnik za l. 1862. Kako na Laškem sv. Jurja vodijo, povedal nam je naši dr. J. Pajek l. c. 63; in kako „proso

Kamenene podobe v Petrovčah.

mencajo“ v Savinjski dolini, opisal je Jože Hašnik v „Novicah“ 1853.

O národní noši Savinjčanov je Antona Ribarja spis priobčil dr. Pajek na str. 213 i. sl. O plavljenju po Savinji pa nas je seznanil že Ferdo Kočevar v „Novicah“ 1856.

Ker baje „za rajnimi duhovniki krasti ni greh, zato pa tudi zapuščino rajnekega naglo razvlečejo“. Take tatvine duhovniških zapuščin so se primerile, kakor se omenja v „Novicah“ 1852. str. 160, v Šmarju, v Kostrevnici, v Prevorju, v Zágorju itd. Primeri dr. Josip Pajek str. 216, 217.

Kot variha pred bliskom in gromom častijo v Savinjski dolini posebno sveta Janeza in Pavla, katerih god je 26. rožnika. Tam, kjer se križa vélika cesta blizu Petrovč z ono, ki gre skozi Velénje na Koroško, stojé tri umetno izdelane

kamenene podobe, ki predstavljajo angela variha in pa svetega Janeza in Pavla. („Drobtince“ 1859/60. 6. Glej našo sliko.)

Nekaj navad in narodnih ver o pustu in o véliki noči iz celjske okolice omenja še dr. Pajek v „Črticah“ str. 196 in 254. O sredpostni sredi, katero v celjski okolici in po Pohorju imenujejo „verkovnico“, — po verkli t. j. plužni ótiki ali ratki, pisal je Davorin Terstenjak v „Glasniku“ 1860.

Zvezdna imena so v Savinjski dolini — po poročilu F. Kočevarja („Zora“ l. 1872. 51) — znana ta-le: Sv. Petra stol, sv. Petra ključ, sv. Petra palica, sv. Jožefa sveder, sv. Roka palica, svete Katarine kolo, šmarni križ, bridka martra, rimščice, voz, veliki vozniki, kuzljak, gostosevci, gostožirci, gostoževke, koklja, kosci, danica, večernica, burovž, hervor.

ga, in tedaj je odprl oči. Globoko je zasopel in se z mojo pomočjo sklonil po koncu.

Zapazil je mrtvega neresca in mahoma je stal na nogah. „Ali si ga, gospodine? Oj hvala ti, hvala; pošast me je hotela raztrgati.“

„Je že dobro. Si-li ranjen?“

„Hlače so raztrgane; če sem tudi ranjen, tega ne vem; moram pogledati.“ Otival se je po celem životu in naposled dejal:

„Popolnoma sem cel. Hudoba je bila samo jedenkrat mahnila, vdrugič ni utegnila, ker si ji ti posvetil. Čudno se mi le to zdi, da je nisem usmrtil jaz, kateri sem nesel na svojem hrbtu tristo in petdeset kil težko blagajno sto korakov daleč. Skoro je bilo po meni.“

„Zakaj se nisi branil z nožem?“

„Pozabil sem, da ga imam; vse se je godilo tako naglo, da še misliti nisem mogel. Toda rajši poglejmo, kam sem bil pošast zadel, da si je upala, lotiti se me.“

Vsi trije, — mehandžija je bil takoj za manoj prihitel —, smo obrnili neresca in videli, da ga je bil mehandžija ranil na desnem zadnjem kraku in Ilija na desni sprednji nogi. Moja krogla mu je šla skozi levo uho v možgane.

Nato smo mu zvezali noge in ga nataknilo na debel drog; mehandžija in Ilija sta ga nesla, jaz sem stopal za njima.

Tako smo prikorakali zopet nazaj v han, vsi zadovoljni, da se je lov tako dobro obnesel

in tako srečno izšel. In potem? — Ej, potem smo sedeli še pozno v noč pri mastni pečenki in rujnem vincu. Najveselejši je bil djado Ilija; vedno in vedno je pripovedoval, kako je bil, ležeč na trebuhu, lepo mirno zaspal, ko ga je predramil pok, in je videl velikansko pošast drvečo se proti njemu. Hitro je bil sprožil, toda še hitreje ga je bila ta pošast potlačila, da so mu pošle vse misli. Ob tem je vedno napival meni, imenujoč me junaka in svojega rešitelja, dasi sem mu zatrjeval, da nisem ničesar tvegala. In predno sem legel k počitku, dejal je veseli Ilija:

„Gospodine, mislil sem te v Kazanliku zapustiti, toda iz tega ne bo sedaj nič. Grem s taboj, kamor hočeš.“

Kaj sem hotel? Odreči mu nisem mogel in morebiti bi ga še kdaj rabil, ker je bil domačin in je poznal kraje in ljudi; zato sem rekel: „Veseli me, da hočeš ostati pri meni, jako bi mi bilo žal, ako bi se morala tako hitro ločiti.“

„Ali bi ti v resnici bilo žal po meni?“

„V resnici.“

„Oj, potem dovoli, da te objamem, jaz, kateri sem nesel na svojem hrbtu tristo in petdeset kil težko blagajno sto korakov daleč!“

In objemal in pritiskal me je dobri djado Ilija, da so se mi rebra šibila in mi je pohajala sapa. (Dalje.)

Celje in okolica.

(Národno-društvene črtice. — Poleg raznih spisov sestavil Andrej Fekonja.)

(Dalje.)

Društveno stanje v Celju.

Cillier-Kinder . . .

Nar. preg.

Pravijo: Celjsko deco, laško vino in mozirsko raševino moraš hvaliti, ako — plenja. No, mi si oglejmo tu na kratko le prve: káki so bili Celjani ter káko društveno življenje v tem mestu pred kakimi 50 do 60 leti in še kaj preje.

Črtico o tem nahajamo zabeleženo v domačem listu („Domovina.“ V Celju leta 1891. št. 4 in 5), katero tudi tu priobčujemo malo dopolnjeno.

Društveno življenje je bilo od nekda le v večjih krajih, v mestih; zakaj le v teh je bilo dovolj naobraženih ljudi, ki so ljubili društveno življenje in bili zanje tudi sposobni.

Jedro naših starih mest so bili rokodelci in drugi obrtniki ter nekateri trgovci in kramarji; in oni so tudi pospeševali društveno življenje. Zlasti rokodelci so si ustanavljali svoje zadruge, tako imenovane „cehe“, po nemško navadno „Zunft“, „Innung“ ali „Bruderschaft“. In takih cehov je bilo gotovo tudi v Celju več.

Te zadruge so se dobro držale še v XVII. in deloma XVIII. stoletju. Varovale so svoje stanovske pravice, pa budile tudi živahnost v društvenem življenju. Cehi so se zbirali včasih pri načelniku zadruge, ki je hranil društveno imovino in zadružna pisma ter gospodaril z društvenim imetjem. Zbirali pa so se rokodelci v krčmah in v prenočiščih tujih in potujočih rokodelcev, katere so ob njihovem pohodu v mesto ondi pozdravljali.¹⁾ Imeli so

¹⁾ V Celju so leta 1822. po napotku kapelana Sig. Juvančiča in trgovca Pavla Kaindelsdorferja ustanovili

cehi pri svojih običajih marsikako ceremonijo, s katero so se kazali svetu, n. pr. kadar so rokodelca vsprejemali v svojo zadrugo in rokodelskega učenca uka oproščali. Rokodelski cehi so imeli poleg svoje blagajnice tudi svoja bandera, pod katerimi so se skupno zbirali pri velikih cerkvenih slovesnostih, procesijah itd. Saj so rokodelske bratovščine vrlo pospeševale cerkveno pobožnost, imele so večkrat svoje oltarje, maše i. dr. Tako so v Celju pripravili n. pr. celjski usnarji leta 1762. v župni cerkvi oltar sv. Nikolaja; v nekdanji pokopališki kapeli poleg mestno-župne cerkve pa so do konca prošlega veka imeli klobučarji na Božjega Telesa dan in ob štirih kvatrh svete maše; a društvena bandera svoja so nosili celjski rokodelci in obrtniki pri télovski procesiji še v naši dobi.

L. 1801. so v Celju nekateri uradniki in meščani ustanovili godbeno društvo, ki se je pa čez šest let razšlo. Simon Rudmaš, ravnatelj in katehet glavne šole, je leta 1836. zopet ustanovil celjsko godbeno društvo, kateremu zaščitnik je bil lavantski knezoškof; a l. 1846., 18. grudna je to društvo nehalo.¹⁾ To godbeno društvo (Musikverein) je zlasti podpiral tedanji učitelj v dekliški šoli, Franc Fassl, kot kapelnik. Fassl je bil Nемец iz Češke (Kusterberg), „slovensčine se ni hotel do dobre naučiti in jej tudi ni bil naklonjen. Ali drugače je bil dober učitelj (v Celju zateh na glavni šoli, v vsem 34 let tukaj), priljubljen, je storil veliko za godbo in za povzdigo nemškega socialnega življenja ter za nemško politiko v Celju, za katero je deloval v mestnem zboru in v kazini“.

Ista celjska banda je igrala večkrat tudi v starem gledališču, ki se je bilo odprlo že pred Fasslovim prihodom v Celje. To staro gledališče je bilo v takozvanem Reckthurnu (mučilnici) v nekdanji celjski trdnjavi, poleg rabljeve hiše, na mestu, kjer so postavili novo gledališče. V gledališču so imeli Celjani tudi predpustne plesе, pri katerih je omenjeni učitelj godbo vodil.

Igralo se je večkrat gledališče, seveda le nemško. Vendar je le malo čitati (v Fasslovi avtobiografiji namreč, kjer je isti opisal šolske in učiteljske ter deloma društvene razmere v Celju od l. 1830.—1870.), da bi bili imeli Celjani svoje domače nemške diletante. Zato so se pa razveselili, kadar se je tuja gledališka družba ustavila za nekoliko časa v Celju, kakor n. pr. l. 1844.

društvo za podpiranje domačih ubožcev in ubožnih potnikov.

¹⁾ J. Orožen: Celjska Kronika.

Pa tudi brez vojaške godbe niso bili stari Celjani. Igrala jim je bolj redko. Kadar se jim je ta sreča pripetila, obesili so to na veliki zvon po časopisih; tako n. pr. prinaša „Stiria“ l. 1844. poročilo o vojaški „platzmuziki“.

Uprav tako so bili Celjani veseli, kadar se je kateri potujoč umetnik v Celju ustavil in kazal meščanom svojo izurjenost.

V obče si moramo misliti, da je bilo življenje v Celju v letih 1820. pa do leta 1846. prav malomestno. Celje je bilo pred svetom nekako še zaprto; saj ni bilo tedaj ne železnice, ne dobrih cest.

Potrebščine posamnih stanov so morale biti takrat kaj majhne; saj so bili tudi dohodki le pičlo odmerjeni. Učitelji n. pr. na c. kr. kresijski glavni šoli so sicer imeli 150 gld. plače na leto; učitelj dekliške šole z jednim razredom se je prehranjal le s tem, kar so mu deklice prinašale šolnine: vsaka, katera ni bila radi ubožstva oproščena, plačala je 15 kr. na mesec.

Gradnja južne železnice l. 1845. je obudila večjo živahnost v Celju in okolici; tedaj je prišlo iz Furlanije, Primorja in Češke toliko delavcev, da jih je bilo vse živo na okrog. Leta 1846. je pripihal hlaпон iz Gradca do Celja, l. 1849. je bila pa od Celja naprej potegnjena železna proga do Ljubljane. Sedaj so začeli tudi kranjski Slovenci pridno zahajati v Celje, kjer je bilo takrat že več naobraženih Slovencev, ki so delali svojim potomcem čast.

Leto 1848. in 1849. je pa prineslo tudi v Celje novo življenje.

Celjani in 1848. leto.

Leto 1848. in 1849. prineslo je novo življenje tudi v Celje. *Lapajne.*

L. 1848. dné 16. sušca ob jedni uri popoldne je z zastavami okrašen hlaпон pripeljal v Celje vlak, po katerem je došla novica, da je cesar Ferdinand I. cenzuro odpravil in dovolil narodna zastopstva.

„Ta novica se je kot blisk po mestu raznesla“, piše naš kronist Ig. Orožen, „in vse je hitelo na kolodvor se tam resnice prepričati. Ob 3. uri popoldne so trije meščani na kolodvoru vzdignili tri nagloma narejene bandere in so jih s turško muziko in z glasnim vpitjem spremljajočega ljudstva nesli v mesto. Med muziko in kričanjem ljudstva so topovi s Šmiklavškega hriba grmeli. Prišli so z banderi najprej po velikem trgu gori do farne cerkve, kjer so banderjaši pred cerkvenimi vrati trikrat svoja bandera do tal pripognili; od farne cerkve so šli po gosposki ulici pred hišo okrožnega po-

glavarstva, kjer so zapeli narodno pesem, in potem pred svetovalnico, kjer so bandera shranili, gradjani pa s puškami na stražo stopili. Zvečer tega dne je bilo mesto krasno osvetljeno in gradjani so z gorečimi bakljami in s turško muziko mesto obhodili, ljudstvo je pa po mestu kričalo, da se je njega glas daleč okrog razlegal. Drugi dan, 17. sušca, je bila po prošnji gradjanov v farni cerkvi peta maša v zahvalo za vse prejete nove pravice.“

Tako so torej Celjani pozdravili tedaj novo ustavo, sredi sušca i. l. obljubljeno.

Bilo je pač vse polno novostij in zanimivostij to leto, katero zgodovinarji imenujejo „pomlad narodov“. Zato pa postavimo tudi mi sem-le nekatere „rastline“, da vidimo Celje v onih dnéh.¹⁾

Národna straža.

Kakor po drugih mestih, osnovali so si tedaj tudi v Sloveniji po večjih krajih tako zvano „National-Garde“ — „národno stražo“; zakaj narod je bil menda dosti pameten, da se more sam stražiti, ne pa da bi ga stražili „plačani najemniki“. Vlada ni mogla zabraniti te zakonite osnove, dasi ji še ni bilo zakonite podlage.²⁾

Tako so torej po vzgledu ostalih meščanov ustanovili sedaj tudi Celjani národno stražo. Uradniki in gradjani, stari in mladi, so na jarmenče vežbat hodili. Velitelja ali načelnika národne straže so si izvolili celjskega poštarja Vincenca Gurnika. Ta je v razpisu z dné 9. mal. travna l. 1848. povabil vse národne straže celjskega okrožja, naj bi vse s celjsko národno stražo vred stopile pod jedno voditeljstvo. Ali zastonj je bil ta poziv, ker zunanjim stražam to ni bilo po volji.

Celjska národna straža je dné 21. malega travna istega leta dobila dvesto cesarskih pušek iz Gradca. Dné 25. malega travna se je praznoval rojstveni dan Nj. veličanstva cesarja Ferdinanda I. Bila

je ob 10. uri služba božja v mestnožupni cerkvi, pred katero so bili razpostavljeni vojaki in stražarji. Popoldne se je národna straža napotila v Bežigrad, kjer se ji je naznanila nova ustava. Zvečer je bilo zopet mesto razsvetljeno in stražarji so spremljali turško muziko z gorečimi baklami po ulicah.

Dné 4. kimovca je bilo v Celju blagoslovljenje zastave celjske národne straže. K tej svečanosti so prišli: iz Gradca c. kr. general Vincenc pl. Pürker, višji velitelj štajerske národne straže, z nekaterimi tamošnjih stražarjev; tudi

Črnogorska kneginja Milena.

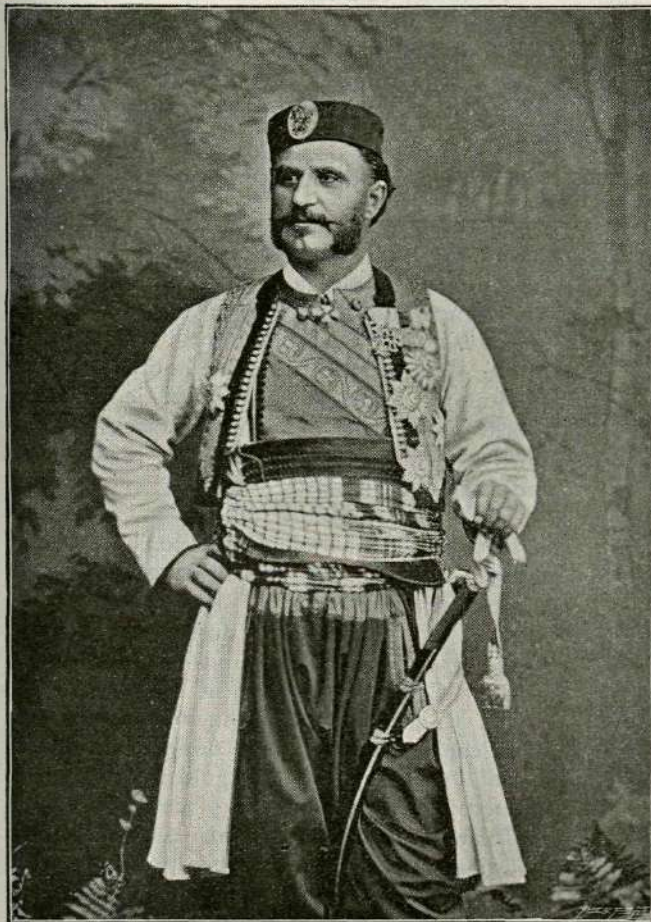
národne straže iz Slov. Bistrice, iz Konjic, iz Vojnika, z Laškega in iz Sevnice. Na jarmenčah je bil postavljen pod šotorom krasen oltar. Tu je najprej celjski opat Mat. Vodušek razpostavljenim stražarjem v nemškem in slovenskem jeziku razlagal pomen vojaške zastave, zatem peval sv. mašo in naposled blagoslovil zastavo, kateri ste botrovali Adela pl. Schik in Marija Gurnik. Nato pa je velitelj Vinc. Gurnik na konju stražarje v nemškem in slovenskem nagovoru opominjal, da nosijo to zastavo za domovino, pravico in cesarja. Tudi general je

¹⁾ Gl. „Celjsko kroniko“ in Jos. Apih: „Slovenci in 1848. leto.“

²⁾ „Národne straže na Slovenskem niso delovale vse v duhu res národnem slovenskem; bile so marveč izraz znanih razmer po naših mestih in trgih, nekatere národno-indiferentne, druge odločno in zavedno národnoprotne Slovincem — zaista tuje rastline na naših tleh. Povelja so bila nemška, pozneje so celó tu in tam nosile národne straže barve frankobrodske, snovale nemške slavnosti in prezirljivo se vedle proti Slovincem.“ J. Apih l. c. 50.

govoril stražarjem nekaj besed, na kar je tudi njemu, kakor preje velitelju, trikrat zaorilo: živio!

O celjski národní straži se nam pripoveda znameniteje še to, da je dobila od generala barona Nugenta pohvalno pismo iz Vélike Nedelje z dné 4. listopada l. 1848., od generala Weldena pa 240 pijemontskih pušek za vrlo svoje vedenje, da ni hotela iti na pomoč upornim Dunajčanom zoper bana Jelačića, kakor je Celjane vabil neki dijak po noči 9. vinot. l. 1848.

Črnogorski knez Nikola I.

„Po kratkem razgovoru je pa velitelj Gurnik stražarjem izustil svoje mnenje, da bi Celjanom ne bila čast udariti nad sosedo, verne Hrvate, ki so svoje meče za cesarja potegnili. Tako so tudi menili skoraj vsi tukajšnji stražarji.“

Leta 1849. je celjska národní straža po zapisniku z dné 20. vel. travna štela 204 može. Dné 15. vinotoka leta 1851. je pa po ukazu okrožne vlade od 30. vel. srpana i. l. izročila orožje mestni županiji, katera je je 24. vinotoka i. l. oddala celjskemu okrajnemu glavarstvu.

„Dom in svet“ 1897, št. 6.

Tako je nehala celjska národní straža, katera velitelj je bil Karol Sima po odhodu V. Gurnika.¹⁾

Volitve poslancev.

„Do l. 1848. je nekakošna môra tlačila vse avstrijske narode in stanove; le to se je smelo storiti, kar je dovolila vlada, združena z grajščaki. Do takrat ni bilo namreč nič ustavnega življenja. Ljudstvo namreč ni kar nič sodelovalo pri postavah; ni bilo še deželnih zborov, niti državnega zbora.“

Cesar je dal svojim narodom ustavo, sklical pomnožene deželne zборе in državni zbor na Dunaj. Bil je ob jednem državni zbor v Frankfurtu ob Majnu, ki naj bi bil Avstrijo z Nemčijo spojil, in pozneje državni zbor v Kromerizu na Moravi, kamor je bil z nemirnega Dunaja prestavljen.

Tedaj so se v prvič poslanci volili v razne ljudske zastope, od koder so pričakovali vse polno dobrot.²⁾

V Celju so torej volili leta 1848. tako-le³⁾:

Za frankfurtski parlament.

Dné 26. mal. travna, na velikonočno sredo, je bila na jarmenčah volitev volilcev (volilnih množ) za frankfurtski parlament.

„Le malo jih je bilo — piše Orožen — ki so si prizadevali zbranemu ljudstvu dokazovati, kako nevarno in nespametno je za Avstrijance, poročnike (poslance) pošiljati v frankobrodski parlament. Zoper te se je vzdignilo mnogo meščanov, ki so modrovali o veliki sreči, ki nam bode iz Frankobroda došla; da, nekega dijaka, ki je z Dunaja sem k volitvi došel in je tudi za frankobrodski parlament ves vnet bil, so neki meščani na svoje roke vzdignili in ga na mizo postavili, od koder si je prizadeval dopovedati, kako bode vse razpadlo, ako se ne bode za Frankobrod volilo. Ljudstvo je to verjelo in volilo; onim pa, ki so pred volitvijo svarili, so neki meščani ta dan mačjo muziko namenili, kojo je pa velitelj narodne straže zabranil.“

Volilci za frankfurtski parlament so izvoljeni bili ti-le: Janez Schmelzer, okrožni komisar; Karol Sima, pek; Vincenc Gurnik, poštar; Andrej Schoener in Matija Foregger, oba doktorja

¹⁾ Ig. Orožen: Cel. Kronika.

²⁾ „Domovina“ 1891, 7.

³⁾ Ig. Orožen: Cel. Kronika.

pravoslovja; Franc Maurer, lastnik trboveljske steklarne; Karol Endres, sladičar; Franc Ostrožnik, mlinar v Teharjih; Janez Tapeiner, pivar; Franc Herzman, usnjar, in Janez Kastelic, mestni župan.

Dné 3. vel. travna so volilci celjskega okraja v tukajšnjem gledališču poslanca za frankfurtski parlament izvolili Gustava Schreinerja, učitelja pravoslovja v Gradcu; namestovalca pa Franca Edlauerja, tudi učitelja pravoslovja v Gradcu, in viteza Josipa Fraideneka, tajnika štajerske deželne vlade. Ker sta pa Schreiner in Edlauer bila izvoljena že v drugih okrajih, Fraidenek je pa imel premalo glasov, morali so tu razpisati novo volitev. K tej so se zbrali volilci drugič dné 13. vel. travna ter so izvolili poslanca dra. Hermana Muleya, advokata v Slov. Bistrici; namestovalca pa Ant. pl. Bonazza, lastnika Mislinjskih fužin, in Morica Blagotinška pl. Kaisersfelda, lastnika grajščine Birkfelda.

Za deželni zbor.

Dné 30. velikega travna je celjsko mesto volilo za začasni deželni zbor volilce, katerih imena so: Karol Sima, Vincenc Gurnik, Janez Schmelzer, Paul Kaindelsdorfer, Janez Tapeiner, Karol Endres, Janez Kastelic, Franc Maurer, Matija Foregger, Josip Vokaun, pek, Andrej Schoener, Franc Herzman, Franc Repolust, magistratni svetovalec, Josef Geiger, knjigovezec, Alojzij Čampa, magistratni tajnik, Josef Lasnik, usnjar, Ignacij Klančnik, milar, Ferdinand Uhl, uradnik na kolodvoru, Adolf pl. Pichler, okrožni komisar, in Vincenc Praš, gimnazijski učitelj.

Ti mestni volilci so dné 3. rožnika za začasni deželni zbor izvolili poslanca dr. Foreggerja, namestovalca pa Gurnika. A ker so poslednjega izvolili v Slovenjem Gradcu poslanca, zato so 4. mal. srpana Celjani namesto njega izvolili Janeza Tapeinerja.

Dné 2. rož. so pa kmetje celjskega okraja v začasni deželni zbor volili volilce, ki so bili: Jožef Pečnak iz Teharjij, Jurij Lipovšek, kmet na Ložnici, Martin Škraber, kmet na Lavi, Franc Ostrožnik, mlinar, Mihael Gorišek, kmet, oba iz Teharjij, in Janez Jezernik, kmet v Lokrovcu.

In ti kmetiški volilci so nato v začasni deželni zbor izvolili poslanca Franca Balanta, krčmarja v Šmarjeti, namestovalca pa Janeza Štora, krčmarja na Opoki, in Franca Ropotarja, kmeta iz Velénja.

Za državni zbor.

Dné 13. rožnika so v celjskem okraju na treh krajih, v Celju, na Polulah in na Teharjih, volili za dunajski državni zbor.

Volilce so izvolili ta dan:

V Celju: Pavla Kaindelsdorferja, Janeza Schmelzerja, Andreja Schoenerja, Janeza Tapeinerja in Janeza Kastelica;

Na Polulah: Mateja Gmajnerja, krčmarja in župana na Polulah, Janeza Jezernika iz Lokrovca in Jurija Lipovškega iz Ložnice;

Na Teharjih pa: Jožefa Pečnaka, mlinarja na Spodnji Hudinji, Mihaela Goriškega iz Teharjij in Jožefa Permoserja za Logom v gaberški okolici doma.

Ti volilci celjskega volilnega okraja so pa dné 23. rožnika v tukajšnjem gledališču poslanca v državni zbor izvolili Matijaža Zupanca, po domače Dobrajca, kmeta pri Svetemu Primožu v Šent-Jurijski župniji.¹⁾

Uporu dunajskemu odpor.

L. 1848. je vrelo po vsej Avstriji. Italijani so se uprli naši avstrijski vladi; Madjari so se vzdignili zoper našega cesarja; in isto tako so vstali Dunajčani zoper vlado (13.—15. sušca, 15. in 26. vel. travna) in umorili ministra Latourja. Cesar Ferdinand se je moral umakniti v Olomuc; knez Windischgrätz je premagal uporne Dunajčane (31. vin.), Radecky je potolkel vstaše Italijane, Jelačić pa je sekal po upornih Madjarjih.

Dunajčani so vabili tudi Celjane, da bi jim šli na pomoč; ali malone so jo bili skupili! Že 12. rožnika ob pol 10. uri zvečer se je po železnici v Celje pripeljal del (50 glav večinoma dijakov) one velike druhali Dunajčanov, ki so bili došli k pobratenju v Gradec. Koli mrzlo v Celju vsprejeti (piše naš kronist) so se oni drugi dan opoldne z velikim truščem po železnici nazaj na Dunaj odpeljali. Zapustili so oni tu dolgov čez 100 gold. srebra, katere so morali Celjani za njimi plačati.

Blizu štiri mesece zatem, 9. vinotoka ob 11. uri po noči je začel boben po Celju ropotati in klicati narodno stražo na zbirališče v svetovalnico. Tam je pričakoval stražarje — kakor že preje omenjeno — neki dijak, iz Mureka doma, ki je imel pismo od štajerskega vladarja grofa Wickenburga, po katerem mu je bilo dovoljeno pozvati Štajerce Dunajčanom

¹⁾ Op. k frankfurtski volitvi. „Pri volitvi volilnih mož so se upirali nekateri okraj, in v Celje so prišli nekateri k volitvi samo z namenom, da jo zaprečijo; vendar so jih pregovorili frankobrodci in jim narekovali imena volilnih mož, katera so kmetje večinoma jako popačena izgovarjali. Volitev poslanca je bila precčej burna; kmetje gornjegraški so oštevali vpricho vse komisije okresnega komisarja Schmelzerja in ga imenovali goljufa. V Laškem trgu je moral volilni komisar pobrati kopita pred kmeti, ondotni župnik pa pustiti kmetom vso desetino; potem pa so poslali kmetje deputacijo na Dunaj prazne slame mlatic.“ J. Apih, 108.

na pomoč zoper Hrvate, katere je bil ban Josip baron Jelačić dovél pred Dunaj. Dotični poverjenik je ukazal zvoniti plat zvona, da bi sklical prebivalstvo, a niso mu dovolili.

Radovedno so prihiteli Celjani k mestni hiši, da zvedó, kaj se godi. Zbranemu občinstvu je poverjenik pravil, da gre Jelačić nad Dunaj, in da morajo tudi Štajerci iti Dunajčanom na pomoč. Vnel se je o tej stvari prepil; nekateri so zagovarjali Dunaj, drugi pa Jelačića; načelnik narodne straže V. Gurnik ni hotel dati povelja, da bi šli stražniki na Dunaj, češ, da nima potrebnega pooblastila od višjega poveljnika štajerskih narodnih straž; kdor hoče iti na Dunaj, naj gre.¹⁾ Poslanec se je moral zopet po noči nazaj v Gradec povrniti, ne da bi bil tu kaj opravil. Le dva sta bila — junaka, jeden inženir asistent na kolodvoru, drugi pa dijak, ki sta se oglasila. Navzoči so jima nabrali za popotnico 28 gld. ter sta drugi dan od tod šla Dunajčanom na pomoč.

No, Dunaj od te pomoči iz Celja ni imel menda izdatne koristi (pristavlja Apih), ker se je samo jednemu posrečilo priti na Dunaj; drugi se je moral vrniti že v Dunajskem Novem mestu.

V Celju so zajeli kmalu potem 21 beguncev štajerske deželne kompanije lovcev; na potu preko Krasa v Italijo jih je bil nekdo pregovoril, da so jo pobrisali in hoteli iti na Dunaj. Nekega graškega emisarja (izposlanca) bi bili obesili blizu Celja, da ga ni z velikim trudom otel graščinski oskrbnik. — „Slovenci so ostali stanovitni in lojalni (pošteni) proti prigovarjanju in žuganju, s kojim so tu in tam nekateri skušali prisiliti kmetske župane, da bi sklicali črno vojsko.“

Časopis in društvo.

V tako burni, prezanimivi dobi je vsled tiskovne slobode, ki so jo dobili avstrijski narodi, pognalo vse polno časopisov nemških in slovanskih.

V Celju so začele dné 1. mal. travna l. 1848. iz tiskarne Janeza Jeretina izhajati prve celjske nemške novine z naslovom: „Cillier Wochenblatt: Zeitschrift zur Belehrung und Vertretung des Bürger- und Bauernstandes.“ Urednika tega tednika sta bila Vincencij Prasch, c. kr. gimnazijski učitelj, in Josip Ganser, nekdanji grajščinski uradnik. Od 1. mal. srpana t. l. je pa ta list samo Prasch urejal z naslovom: „Cillier Zeitung. Zeitschrift für Stadt und Land mit besonderer Rücksicht auf deutsche und slavische Interessen.“

Ta časopis je bil torej namenjen meščanom in kmetom ter je zastopal nemške in slovanske

¹⁾ Tako pripoveda J. Apih l. c. 205.

koristi. A s koncem kim. i. l. so morale te novine že nehati, ker jih ni hotel nikdo več čitati.¹⁾

V istem hrumečem času se je v Celju dné 16. vel. travna ustanovilo tudi društvo za gojitev sporazumljenja med Nemci in Slovenci, z naslovom: „Verein zur Vermittlung der slavischen und deutschen Nationalität.“ Narodi so se bili vzbudili po dunajskem vstanku, ki je zahteval občno slobodo, slobodo tiska in govora, ko je tirjal kmet oslobojenja tlake, narod slobode za svoj jezik itd.

Celjski društveniki so si izvolili oni dan začasnega načelnika tega društva dr. Foreggerja. Program tega narodnostnega društva svari pred ostrejšim narodnim nasprotjem in hoče posredovati med Nemci in Slovenci; oba naroda naj se zjedinita v višji jednoti: v Avstriji na podlagi ravnopravnosti. „Skrajnim“ težnjam hoče društvo priti v okom z „opazovanjem“ osobito gibanja v Hrvatski, a protiviti se hoče združenim Nemčiji prav tako, kakor zjedinenim Sloveniji.

Iz tega načrta čuje Apih „glas Vinka Gurnika, ki je pa sicer vrlo budil rojake in nasprotoval bližnjim grajščakom in njihovim uradnikom, kateri so siloma delali za Frankobrod, sumničiči pa tudi narodnjake in slovanske „Novice“.“

Štiri tedne pozneje pa tudi o tem društvu „že ni bilo ne duha ne sluha.“²⁾

Slovenske novine. — Tudi slovenski narodni duh se je v Celju vzbudil in rodil prvi slovenski časopis tukaj z imenom: „Celjske Slovenske Novine“, katere je tiskal in zalagal Janez Jeretin, urejal pa gimnazijski učitelj Valentin Konšek. Izhajal je list od dné 1. m. l. 1848. do 31. grudna l. 1849.

Pisal je precèj o šolskih stvaréh, pa poudarjal tudi narodnost in skrb poslancev za vse stanovce. V št. 21. n. pr. priporoča to tedanjemu državnemu poslancu, kmetu Zupancu (ki je bil le malo naobražen mož, pa je imel dober jezik in bil le bolj nemškutar ter baje precejšen bahač):

„Tedaj Vas, gospod poslanec, še enkrat prosimo, ponašajte se dobro za kmeta, toda ne pozabite, da ima državni zbor tudi druge ravno tako imenitne in važne namene; ne pozabite tudi, da ste Slovenec, da ste tistega roda, kateri je tako dolgo pod jarmom ječal, da ga zdaj skoraj več ne občuti. Dokler Slovenca jezik v šoli in pri uradu (v kancelijah) svoje pravice ne dobi, ostane še zmiram sužen. Pri vsim temu naj Vas pravica vodi . . .“³⁾

Več pa o teh novinah v naslednjem oddelku.

(Dalje.)

¹⁾ Celjska Kronika.

²⁾ Orožen: Celjska Kronika; Apih 131.

³⁾ Prim. „Domovina“ 1891, 5.

1. Sonet.

„Ni dobro samemu človeku biti!“
Tako je modri Bog tedaj govoril,
Ko iz prsti je bil Adama storil:
Zato mu sklene ženo ustvariti.

Adam je spal na trati mahoviti. —
In glej, ko dan se v jutru je zazoril,
Adam vesel je Evo nagovoril,
Življenja se pričel je veseliti.

Tako ti sam ne boš nikdar na sveti,
Če jedno samo te srce umeva,
Če jedno samo hoče te in zna objeti.

Sicer zastoj ti krona je kraljeva!
Dasi krog tebe roji so nešteti —
Med temi roji vendar sam boš — reva.

F. S. Finžgar.

2. Sonet.

Veselo se topi tvoj glas srebrni
Ob zori že, kanarček, zlata ptica,
Ko zadnja zvezda obledí — danica,
Pa ko na zemljo vlega mrak se črni.

Le poj! In solzo s petjem mi utrni,
Ki sama tuge bridke je družica,
Ko skrivno porosi mi bleda lica —
Le poj! Srce mi s petjem spreobrne.

Zapr! A tvoje ne utihne grlo!
Zakaj? Med svet nikdar ni tebe gnalo,
Sveta nikdar oko ni tvoje zrlo.

A jaz molčim. — Srce je svet spoznalo,
Spoznanje to je pesnj vir zaprlo
Razbilo sreče ladijo ob skalo.

F. S. Finžgar.

Celje in okolica.

(Národno-društvene črtice. — Poleg raznih spisov sestavil *Andrej Fekonja*.)

(Dalje.)

Slovenstvo v Celju.

(Prva doba.)

„Scer je mila slovenšina
že od davnej v Celu tiho
zavetje in lubo domovje
imela.“

C. Sl. Novine 1848. 3.

„Lepo Cele v sercu slovenskiga kroga leži,
in se veličastno po rajski Savinski dolini ozira,
v mestu pa in okrog mesta veliko gorečih
Slovcov živi, ki bi dali za slavo in srečo
svojga roda kri in življenje.“

Pripravna lega in lepo število okrog živečih
rodolubov je že zdavnej Celjskimu mestu mo-
gočnost podala, pa tudi dolžnost naložila, v
sedajnim povesodnim razvijanju narodniga za-
vedanja tudi svoje Slovence zbudjati, zbudjene
k zaželenimu cilu vladati, in pred zahojami
varvati jih; o mladi naši literaturi se zaslužno
storiti; duhovske moči svojga kroga v sebi
zbrati, ter — v edinosti moč spoznaje — roda
omikanje in slovenšino hrabro podpirati.“

Tako je pisal v „Celjskih Slovenskih No-
vinah“ l. 1848. štev. 3. neki F. K., želeč od njih
se poučiti o vsem, „kar nam je potrebno, kar
je za nas koristno in kar je za nas vedavredno“. A z ozirom na tu navedene besede hočemo pre-
gledati posamezno, kaj in kako so že od nekdanj
naši Slovenci v Celju in po okolici delovali za
slovenstvo, posebno v oddelku književnem, v
krogu zabavno-poučnem in v obče v zmyslu
národno-prosvetnem: da je torej pa osobito v
tej dobi „mila slovenščina v Celju imela tiho
zavetje in ljubo domovje“.

Slovenski pisci.

Že je vredno spomina, da je nekdanj v
Celju bival Primož Trubar, ok. 1530, ako-
prem se je šele kakih dvajset let pozneje oglasil
s knjigo slovensko tam v nemški Tubingi.¹⁾

¹⁾ In zanimivo je tudi, da so nekdanji celjski luterani
nabavljali slovenske knjige. Tako je Joan Waidinger, pre-
dikant v Šarfenavi pri Žalcu, l. 1592. kupil k isti cerkvi

Rojena v Celju pa sta bila: Franc Gorjup, kateri je „Evangeljske navuke“ spisal tako, „koker se v tem kraju Cella govory“, 1770; in Jožef Hasl, „en Slovenc iz Celanskiga mejsta“, kateri je „Svet post“ na „kraynski jeziki“ preložil, 1770.

V okolici celjski pak so bivali slovenski pisalci: Kašpar Rupnik, župnik v Vojniku, 1773; Anton Breznik, beneficijar v Žalcu, 1789; Janez Goličnik, župnik v Grižah, 1792. Nadalje Mihael Zagajšek (Juri Zelenko), župnik na Kálobju, 1791; Andrej Reja, župnik v Zíbiki, 1801; Janez Pav. Ješenak, bivši župnik v Olimju, 1821; Jožef Lipold, naposled župnik v Rečci, pesnik, ki je bil v Celju izdal „brambovske pesmi“ že leta 1810.

V sredini našega veka in v naslednje nahajamo v Celju več slovenskih pisateljev. Taki so bili: Anton Slomšek, opat, kateri je uprav tukaj osnoval svoje „Drobtince“ l. 1846. Naslednik njegov in književni pomagalec Matija Vodusek, opat, ki je tudi iste knjige na svetlo dal tri letnike 1848, 1849, 1850. Valentin Konšek, gimnazijski učitelj, kateri je urejeval „C. Slov. Novine“ 1848. in 1849. Njegov sodrug Josip Drobnič, duhovnik in gimnazijski učitelj, ki je osnoval list „Slovenska Čbela“ in izdal dve gledališki igri „Dvoboj“ in „Raztresenca“ 1850. Ig. Orožen, mestno župni vikar, je sestavil in dal natisniti „Celsko Kroniko“ 1854. Dr. Jožef Šubic, zdravnik, je že tu poslovenil Virgilijev „Georgikon“, pa je mnogo dopisoval zlasti „Novicam“ 1846—58.

V bližnji in daljnji okolici celjski pa so v tej dobi bivali književni delavci naši: Mihael Stojan, dekan v Braslovčah; Jožef Rozman, dekan v Konjicah; Felicijan Globočnik, župnik v Grižah; Peter Cizej, bivši kapelan braslovški; Peter Musi, učitelj v Šoštanju . . . vsi sotrudniki s Slomšekom; pa Valentin Orožen, duhovnik, naposled blizu Gornjega grada; Jožef Virk, župnik na Kálobju in zatem v Ločah; Jožef Hašnik, župnik v Trbovljah in pozneje pri Sv. Juriju pod Rifnikom; Dragotin Ripšl, nekdanj župnik v Loki . . . pesniki in veseli pevci. In blizu Celja je svoj čas bival tudi Davorin Terstenjak, župnik pri Sv. Juriju p. R. (od 1861) in na Pónikvi (do 1879), učeni slovenski književnik raznih strok.

V celjski okolici so bili pa rojeni — razven J. S. V. Popoviča, od Vojnika, pisatelja o slo-

te-le „windische Bücher“: Agendo (cerkveni red), Brencijev katekizem, Lutrov katekizem z izlago in pasijonom, Molitve in pesni J. Dalmatina, Epistole in Evangelje in cerkvene pesmi. (Dek. Cilli 585).

venščini (sredi 18. veka) — uprav slovenski pisatelji: Ferdo Kočevar v Žalcu (pis. 1855—72), Janko Vijanski pri Novi cerkvi (pis. 1857—62), Franc Kosar v Braslovčah (pis. 1848—94). A v Novem Celju je živela prva slovenska pesnica Fany Hausman (1848—49).¹⁾

Knjige slovenske.

Razven omenjenih pisateljev v celjski strani imamo še nekatere slovenske knjige, ki so bile tiskane v Celju.

Že v „Cel. Slov. Novinah“ 1848. 3. je pripazil dopisnik F. K.: „Zvunaj Ljubljane in Celovca menim je bilo tukaj (v Celju) največ slovenskih knjig natisnjenih.“ To pač velja za starejšo dobo, rekše koncem prošlega in v prvi četrti sedanjega stoletja, ter so nam znane te-le v Celju tiskane knjige slovenske:

Osw. Gutschmanna „Gründliche Anleitung die windische Sprache . . . zu erlernen“, 1786, to je nov natisek istega slovnice (1777); „Dobru opomineine na bounike“ 1787; Jurija Zelenka „Slovenska gramatika-Wendische Sprachlehre“ 1791; Jan. Goličnika „Popolnoma podvučenje za vse čebellarje“ 1792. Te knjige je natisnil Fr. Jos. Jenko. Za tem: „Ena lepa . . . historia od . . . svete grafnie Genofefe“ 1818; „Molitne bukvice“ 1818; Jurja Verdineka „Vsakdanji kruh“, molitvice, peisme idr. 1820; „Molitu verniga kristjana“ 1820 in „Razlaganje svete maše“ 1823, oboje poleg latinskega (Jos. vit. Jakominija) izvornika; J. P. Ješenaka „Bukve za pomoč inu prid kmetam potrebne“ 1821; „Listi inu Evangelji na vsse nedéle“ 1822; „Pot svetiga križa“ 1822 (nov natisek). Vse te knjige pa je tiskal Jožef od Bacho, c. kr. krasije stiskavec.²⁾

Leta 1846. so celjski duhovniki ustanovili slovensko knjižnico za celjsko župnijo. Za to knjižnico, ki je l. 1854. štela že 440 knjig, zložila je slovenska mladina te župnije na prvi poziv 67 gld. 21 kr. srebra.³⁾ Mnogo slovenskih knjig je spravil in spečal med Slovence v Celju in okolici tudi celjski knjigar Josef Geiger, ki je bil iz Tepla v Češki prišel v Celje l. 1820., kakor ga hvali v „C. Sl. Novinah“ omenjeni F. K. pišoč: „Iz Celja smo lahko vse slovenske knjige dobivali, ker je priden knjigotržec Geiger z vsemi slovenskimi knjigarnicami v zavezi, nam vsa naročila rad in urno oskrboval.“

„Tudi nemške šole — pravi isti dopisnik — so mnogo lepih slovenskih bukvic v prid šolske mladosti na svetlo dale, in se nam po-

¹⁾ Poznejših pisateljev slovenskih iz celjske strani tu ne omenjamo, govoreč le o stareji dobi.

²⁾ P. J. Šafařík: Gesch. d. südslav. Literatur; J. Marn: Jezičnik Knjiga slovenska.

³⁾ Ig Orožen: Celska Kronika.

seбно prikupile, ko so Drobotince iz Gradca v Celje — njih pravo domačijo preselile“ da je bil namreč prvi letnik tiskan ne v Gradcu, ampak v Celju. — Národní duh pa so vzbujale in slovensko štivo (berilo) so širile Bleiweisove „Novice“ iz Ljubljane. Akoprem začetkoma (počenši l. 1843) niso mnogo govorile o štajerskih razmerah, vendar so jih celjski Slovenci kaj radi čitali. Leta 1846. je n. pr. sam knjigar Geiger dobival za celjske in okoliške naročnike 52 iztiskov, kar je prav veliko število za tiste čase.¹⁾

V isti dobi si je omislil „zaslužni knjigotiskar Janez K. Jeretin, naš neutrudni prijatelj, urno-tiskalnico z mnogimi ličnimi abecedi v novem pravopisu“, ter je tiskal in zalagal tudi slovenske knjige. In iz te tiskarne in založbe sta izšla nato, ko se je tudi národní duh v Celju vzbudil, dva slovenska časopisa, po imenih nam že znana: politiške „Celjske Slovenske Novine“ in „Slovenska Čbela“ lepnoznanška.

Oba ta lista, dasi le kratko izhajajoča, vredna sta vendar daljšega spomina.

„Celjske Slovenske Novine.“

Ko so začeli vsled tiskovne slobode l. 1848. izhajati slovenski časopisi: v Ljubljani „Slovenija“, „Pravi Slovenec“, „Vedež“ in „Slovenski cerkveni list“, v Trstu pa „Jadranski Slovan“, a v Novem mestu „Sloveniens Blatt“, pojavile so se blizu istodobno tudi v Celju „Celjske Slovenske Novine“.

Prva številka tega, národnim interesom štajerskih Slovencev namenjenega časopisa, je izšla 1. mal. srpana 1848. Izhajale pa so te novine vsako soboto. Urednik jim je bil Val. Konšek, c. kr. gimnazijski učitelj, tiskar in založnik Janez Jeretin. Oblika lista je bila prvo leto 4°. Do 14. številke so obdržale ime „Celske Slovenske Novine“, s 15. številko pa se imenujejo samo „Celske Novine“. V 25. številki so naznanile, da se bodo imenovala z novim letom „Štajerske slovenske novine“. A ko je izšla s 27. številko prva številka novega letnika v večji obliki, prinesle so s seboj naslov „Slovenske Novine“, ter začele izhajati vsak četrtek. No, so i koncem istega leta nehale izhajati.

„List je bil v občé tako pisan, — prvi ‚Domovina‘ 1891. 8, 12 — kakor drugi takratni slovenski listi. Saj se je ujemal s pisavo vseh drugih listov, zato je tudi prav pogostoma kaj ponatisnil iz njih, zdaj kaj političnega, zdaj kaj poučnega. Prave Slovence, ki so bili pripravljeni slovenski govoriti in pisati, potegovati se za slo-

venske pravice, je vedno hvalil. Grajal pa je nemškutarje, t. j. tiste slovenske dolnje-štajerske odlične može, ki so se zagovarjali le po nemških listih in se premalo postavljali na národno stališče. Radikalen je bil list precej; kajti ostro je oštel nekatere poslance, ki so šli v nemški Frankfurt slepe muhe lovit ali, ki so v Gradcu, na Dunaju in v Kromerizu molčé sedeli.¹⁾

Zlasti niso „Celske Novine“ prizanašale kmetskim poslancem, ko so bile prepričane, da neizobražen kmetski poslanec ne more na zboru svojim volilcem čisto nič koristiti. Večkrat so pa prav poučno govorile kmetom, ki so bili takrat po navidezno dani slobodi tako zapeljani, da so mislili, da ne bo treba ne graščakom, ne cesarskim gosposkam, ne duhovnikom in učiteljem ničesar plačevati. Svarile so pred panti in tepeži, ki so se tedaj večkrat pripetili; kajti marsikateri kmet je slobodo tako razumel, kakor da ne bo treba več nikogar ubogati, nikomur nič dati.

Govoril je list dosti o razpravah v deželnem zboru štajerskem, v državnih zborih, o premikanju in zmagah naših in sovražnih čet, o slovstvu, šolstvu, národnih zborih itd. Prinašal je novice o domačih stvareh in dogodkih v Celju itd.; pa tudi katero pesmico.

Pisal je seveda največ urednik Konšek sam. A imél je tudi jako odlične sodelavce, med njimi dr. Štef. Kočevarja, dr. Šubica, nekega Škrebeta, Muršeca. Pod izmišljenimi imeni so pa tudi drugi Slovenci sodelovali, menda Miklošič, Terstenjak, Macun itd.

Letnik 1849. je pisal Konšek še z večjo gorečnostjo in navdušenostjo nego li prejšnji tečaj. Vspodbujal je časnik časnika, da so se potegovali za slovenske pravice, za slovenske šole in slovensko uradovanje. Pisale so tudi ‚Slovenske Novine‘ z vso odločnostjo za národno stvar in s pravim veseljem in zadovoljstvom, ker je bilo videti že nekaj uspehov na národnem polju.

Ta letnik ‚Slovenskih Novin‘ (1849) je skozi in skozi zanimiv, zlasti v tem, kar se tiče naše ožje slovenske domovine, štajerskih in celjskih razmer, in kar zadeva vso Avstrijo. Tu se nam prav živo predočuje, kako se je vršila vojna v Italiji; tu je vse polno poročil o velevažnem

¹⁾ No, radikalizem „C. Slov. Novin“ je pa segal tudi celó na polje cerkvenih stvari, ki so Slovincu v občé vedno nedotakljive. Neki Škrebe (v Gradcu) je zagovarjal v 13. številki tega lista nezavisnost šole od duhovnikov, odpravo samostanov, sekularizacijo (odvzetje) cerkvenega imetja in plačevanje duhovnikov z državne blagajne. V 14. številki je pa dr. Šubic, zahteval, da naj državni zbor odpravi celibat duhovnikov. Proti tem napadom sta branila cerkveno stališče: Muršec v 15. številki in Lipovšek v 16. številki „Celskih Novin“. Vendar je urednik članku, zagovarjajočemu duhovnikov samski stan in pa samostane, dodal liberaluško opazko: „Alj ravno slovenski narod bi moral nar dalje v tem ječati?“

¹⁾ Domovina 1891. 5

vojevanju Avstrije, ki je s pomočjo Rusije premagala uporne Madjare. V tem tečaju čitamo tudi zanimivosti o papežu, v prognanstvu biva-jočem. Zanimiva so poročila o avstrijskem državnem zboru v Kromerizu in o nemškem v Frankfurtu, kjer so tudi nekateri še zmirom zaslepljeni slovenski poslanci čepeli in prazno slamo mlatili.

Iz letnika 1849. veje tako odločen naroden duh, da človeka kar veseli. Na vsaki strani se povdarja kaj sličnega, kakor 'Slovenci smo, slovenska kri nam žile vsem napaja', ali pa se v pesmih navdušuje čitatelj 'Slovenca poklic' itd. Na učiteljskih zborih, kateri se obširno popisujejo, ogrevali so se za slovenščino zlasti duhovniki. Poročila so v list pošiljali mladi domoljubi, ki niti pozneje niso peresa odložili n. pr. Caf. Nekateri so sodelovali še pod izmišljenim imenom, pod katerim pa zapazujemo več poznejših slavnih domoljubov.

V tem letniku se čuje celo pritožba, zakaj še na sekovsko stolico ni bil nikoli postavljen Slovenec za škofa, češ saj ima tudi Slovence v svoji škofiji. Za Slovanstvo je bilo vse bolj vneto v onih časih, ko sta zastopala Stanko Vraz Slovence na praškem slovanskem shodu in dr. Št. Kočever, tedaj v Podčetrtku še, na zagrebškem zboru, kamor je bil šel na poziv bana Jelačića. Slovenci so se čutili tedaj Jugoslovanom mnogo bliže; to vidimo iz celjskih 'Slovenskih Novin', ki se kaj živo zanimajo celo za dalmatinske Slovane.

Veljavo pa so imele te novine tudi med svetom; kajti urednik se je pohvalil l. 1849., da so jih čitali tudi v Pragi, v Levovu in 'turškem' Belgradu.

K temu opisu 'Gelskih Slovenskih Novin' pripominja naš izvestitelj:

„Leto 1848. po pravem imenujejo 'pomlad narodov'. Tudi za Slovence je bila to res prava 'pomlad', ker smo se zbudili k novemu življenju. Leto 1849. je pa že postajalo bolj vroče. — Kakor za vročino kmalu pride jesen — tako je bilo tudi s celjskimi 'Novinami': — urednik se je ohladil — ali se je pa bal, da ga ne bi mrzel curek oblil. Začela je namreč pihati druga sapa — ostra sapa z Dunaja. List se je držal poldrugo leto, dokler je trajala sloboda tiska. Sedaj pa slobode ni bilo več tiste — in odložili so uredniki kar od kraja pero. Kdor je hotel pisati o politiki, moral je položiti kavcijo.

Naš list radi nedostatka naročnikov ni nehal; o tem nikjer ne toži. Domoljubi zunaj Celja, zlasti domoljubi v Gradcu, ki so tedaj imeli veliko besedo v svojem političnem društvu 'Sloveniji', svetovali so uredniku Konšek, naj list še izdaja, naj se peča zlasti s šolstvom, pa tudi politike naj ne opušča. Toda urednik je

odgovoril koncem leta 1849. v listu, da so 'Slovenske Novine' v 'zadnjem sopljenju; brez kavcije si ne upamo dalje pisati, kavcije pa nemamo.'

'Slovenske Novine' so nehale 31. grudnia l. 1849. izhajati; pa prinesle so vabilo tiskarjevo na nov list:

„Slovenska Čbela.“

Berilo za obudo in omiko slovenskega duha. Odgovorni urednik J. Drobnič. Natiskar in založnik J. K. Jeretin. U Celju l. 1850.

V naznanilu pravi: „Slovenska čbela bo u svoje predele nabirala čedne pesme, kratke in podučivne pravlice in pripovedi, popise posebne pomnenja vrednih prigodbá in oseb iz slovenske dogodivšine, slovstvene razjasnenja in kar slovensko jezikoslovje sploh zadeva, šolske reči in vse, kar požlahnenje človeškega duha podpira.“ Med sodelavci so bili: M. Stojan, J. Šubic, Št. Goličnik, J. Ulaga, A. Stranjšak, Jakob Rešetar, D. Résanski, nekateri dijaki i. dr.

Ta časopis je izhajal vsak četrtek — skozi tri mesece¹⁾; list 1. dné 3. prosinca — in zadnji 13. dné 27. sušca, s to-le obznano:

„Slovenska čbela se še ni pridno po slovenskih dolinah ogledala, jo je že tudi neusmiljena osoda zadela, da mora danes slovo vzeti od svojih še živih sester in bratov slovenskih časopisov. Premalo število podpornikov ji ne dopuša u zgubo založnika dalje živeti.“ Živo priporoča domorodcem 'Slovenijo' v Ljubljani, naj jo ohranijo; naj ne gledajo na to, kdo kaj piše, ampak kaj se piše; naj podpirajo vse, kar meri na čast, slavo in izveličanje slovenskega naroda, in naj Bog in Sloga bota jim geslo itd.“

Ivan Macun (Knjiž. zgod. slov. Štaj.) pravi, da se je 'Slovenska čbela' za naše okolnosti prerano rodila: „za tak časnik neso še bili časi prišli; tudi je list premalo dajal nove životonosne hrane; v ostalem bil je dobro uredovan.“ J. Marj pa opazuje, da je postala Drobničeva 'Slov. Čb.' prednica Janežičevi 'Sloven. Bčeli' od 1. jul. 1850 do 1853 v Celovcu.

Slovenščina v šolah.

V glavni šoli celjski, ki je sicer bila nemška, bili so vendar med nje ravnatelji, duhovniki nemškimi pridigarji, nekateri prav odlični domoljubi slovenski. Tako Simon Rudmaž

¹⁾ „Žalibog — jedva četrtr leta. Krive temu so bile spletke od strani političnih oblastnij, nekaj tudi apatija, ki je nastopila po zatretji političnega gibanja v naši državi. Tudi še takrat ni bilo dosti izurjenih pisateljev, a Drobnič sam ni mogel vsega lista spisovati . . .“ („Zora“ 1872. 146.)

(1827—1839), ki „ni bil samo učen in izvrsten šolnik, bil je tudi iskren domorodec.“

Za njim je nastopil kot voditelj celjskih ljudskih šol Mat. Vodušek (1839—1847), kateri je po naročilu kn.-škofa Slomšeka ukazal, da se naj uči tudi slovenščina, čemur so se upirali nekateri nemški učitelji, n. pr. Fr. Fafsl. Nasprotno pa so bili že tedaj nekateri učitelji, ki so posnemali in podpirali slavnega Slomšeka; tako v Celju Janez Kranjc (takrat nam. učitelj deklie), kateri je po zgledu Slomšekove knjige spisal knjižico „Mali Blaže v prvi šoli“ 1849. V nemški normalki se je uvelo tudi slovensko berilo „Blaže in Nežica“, isto tudi v dekliški šoli. Verstvo se je že pod bivšim vodjo Vodušekom učilo v obeh jezikih. Da so bile spisane še nekatere ljudsko-šolske knjige, bilo je že preje omenjeno.¹⁾

Na gimnaziji se v Celju slovenščina menda ni učila tje do leta 1848.

Pač je že učitelj Anton Zupančič (1815 do 1819) „prvi dramil svoje učence, naj se lotijo materinega jezika, ki je zapuščen v prahu spal“, kakor pripoveda A. Slomšek; „on nam je dal prvi v peti in šesti šoli čitati slovenske Vodnikove in Jarnikove poezije“, ter je tako „ljubav domovine in slovenskega naroda budil“.

Leta 1848. pa, ko se je ministerstvo izreklo, da morajo šole biti narodne, dovolilo je tudi, da se sme na celjski gimnaziji slovenščina učiti kot predmet za Slovence in Neslovence. In tedaj je bil 23. vel. srpana l. 1848. od ministerstva postavljen Valentin Konšek, ki je bil na glasu najboljšega Slovenca, začasnim učiteljem slovenščine, ki se je z novim šolskim letom začela učiti po dvakrat na teden za Neslovence, jedenkrat na teden za Slovence. Veroučitelj Janez Grašič pa je učil veronauk nemški in slovenski.²⁾

Po preustrojni avstrijskih srednjih učilišč (Organisations-Entwurf der Gymnasien und Realschulen 1849) je delovalo v naslednjih letih na celjskem gimnaziju še več učiteljev domačinov.

¹⁾ „Domovina“ 1891, 5, 11.

²⁾ Cel. Novine 1848. 19, 21.

Razven slovenskega in „ilirskega“ pisatelja, preje omenjenega Drobniča,¹⁾ ki je bil suplent 3. gimnaz. razreda (1849—1851), bil je tu njegov rojak Jernej Francel (1850—1852) tudi suplent; pozneje profesor v Hrvatski. Francelovo delovanje na celjski gimnaziji je bilo posebno znamenito. Poučeval je namreč dijake razven odločenih dveh ur na teden tudi še ob sredah in sobotah v slovenščini z dovoljenjem ravnatelja prof. Gafsnerja; od ministra grofa L. Thuna pak je l. 1851. sam osebno izprosil, da se je namesto staroslovenščine poučevala hrvaščina. Ker pa v gimnazijski biblioteki ni bilo niti slovenskih niti slovanskih knjig, zato je naš Jernej osnoval slovensko dijaško knjižnico. Pri tem mu je pomagal goreči „Ilirec“ Anton Wolf, župnik pri Sv. Petru v Medvedovem selu, kateri je kupil vsako slovensko in hrvaško knjigo ter jo našemu učitelju izročil za slovenske dijake.

Francel je tudi z ravnateljevim dovoljenjem osnoval med celjskimi gimnazijci zasebni dijaški list „Slavijo“, kateremu je urednik bil Viktor Lipež (pozneje gimnazijski ravnatelj v Rakovcu). Slovenski dijaki so pa tudi radi obiskovali njegove vadbe slovenske in hrvaške, kakor je sam še pozneje pripovedoval z velikim veseljem.²⁾

Uprav tako hvali slovenske gimnazijce v Celju neki dopisnik v „Novicah“ leta 1857. (str. 266): „Tudi dijaki latinskih šol so marljivi domorodci, in jako me je veselilo čuti, da se je letos na koncu šolskega leta tudi slovenski pevalo in deklamovalo.“ In v „Novicah“ 1862. (str. 252) se pravi: „Ravno celjska gimnazija je bila početnica slovenskih govorov pod prejšnjim ravnateljem, kateri je bil sicer Nemeč (p. Fetting), pa pošten Nemeč . . .“

(Dalje.)

¹⁾ Vid. „Ilirsko-němačko-talijski Mali Rečnik od Josipa Drobniča. U Beču 1846—1849.“ — „Sastavlja juć ovaj mali rečnik, — koi je po g. prof. Antunu Mažuraniću preradjen i znamenito umnožen te po njem i talijskim jezikom protumačen — da ljubiteljem i učenicom (t. j. učencem) ilirskoga jezika za pãrvu potrebu kao mali tumačitelj posluži . . .“

²⁾ Dr. Križan: „Kres“ V. 421, 422.

O našem novem leposlovju.

(Pismo prijatelju. — Spisal Branivoj.)

Dragi prijatelj! O marsičem sva se že domenila in marsikatero vprašanje pretresla po pismih. Poslednjič si mi pojasnjeval čudne in žalostne razmere, ki ravno sedaj vladajo na Kranjskem, in si sklenil z vzklikom: Uboga Slovenija! dobila si hudo organično bolezen;

bolno imaš srce! — Danes je prišla vrsta name, da Ti izrečem na stavljeno vprašanje svoje mnenje o najnovjših naših pojavih v lepi knjigi. Težka naloga, veruj mi! Mnogo se je pisalo in mnogo se še bo o tej stvari; a vprašanje ostane le vprašanje, dokler se ne poseže globlje

Celje in okolica.

(Národno-društvene črtice. — Poleg raznih spisov sestavil *Andrej Fékonja.*)

(Dalje.)

Pri porotnem sodišču.

Leta 1850. 11. listop. se je v Celju začela porotna sodba, prva v Slovencih in v občē v Avstriji. V dvorani tukajšnje „grofije“ je govoril najpreje predsednik porote vitez Ludovik Azula, svetnik višjega deželnega sodišča, in državni pravdnik dr. Herman Mulley v nemškem in slovenskem jeziku, višji državni pravdnik Franc Reiner pa samo v nemškem o važnosti porotnega sode — množici slovenskih kmetov, ki so od vseh stranij prihrumeli, da vidijo čudni prizor, ter so strmé poslušali to vršečo se obravnavo. Obravnavalo se je pa slovenski in nemški, in poročilo pravi, da se je predsednik jako praktično izražal v slovenščini, kar je bilo za tedanje razmere res jako težavno. Zagovornik dr. M. Foregger je zagovarjal nemško, ker so se porotniki baje izjavili, da so večči nemškega jezika.¹⁾

Slovenske igre v gledališču.

V celjskem mestnem gledališču je v prvi polovici tega stoletja večkrat igrala zlasti kaka tuja potujoča gledališka družba, seveda le nemško. Prvi slovenski glas se je slišal v njem dné 12. listop. 1848., ko sta se zapeli dve slovenski pesmi: „Zakonski prepír“ in „Moje želje.“ Besedo je vodil knjigotiskar in mestni odbornik Janez Jeretin, pomagal pa Kaindelsdorfer, predstavnik ubožnega društva.

Isti Jeretin, ki je bil odločen Slovenec, sprožil je pa nadalje tudi blago misel slovenske igre v Celju ter je tukajšnje Slovence razveseljeval ž njimi v letih 1849. do 1852. Po njegovem napotku in pa po prizadevanju Drobničevem so tedaj igrali diletanti v mestnem gledališču te-le slovenske igre: „Županova Micka“, kratkočasno igro, 16. kim. 1849; „Dobro jutro“, veselo igro, 30. listp. 1851; „Golfan stavec“, kratkočasno igro, 14. grudna 1851; „Tat v mlinu“, burko, 1. prosinca 1852; in zopet igro „Županova Micka“ 7. sušca 1852.²⁾

„Ravnatelj vseh teh iger, po kojih se je toliko ubožcem pomagalo, je bil tiskar Joanez

Jeretin“, veli Ig. Orožen (Cel. Kron. 226). Davorin Terstenjak pa pravi (Zora 1872. 146): „Drobnič je vse te igre sam uredil, bil regisseur, učil igralce deklamovati, držanje in obnašanje v njihovih rolah, z eno besedo duša gledališnim predstavam. On je tedaj na Štajerskem bil prvi mož, ki je hram slovenske Talije odprl.“ — Tudi Drobničeve igre, katere je on poslovenil, kakor: Kotzebuevi „Dvoboj“ in „Raztresenca“, igrali so dijaki pod njegovim vodstvom. „Najiskrenejši prijatelj slovenske Muze, dasi rojen Nemeč, je bil njegov učenec Vikt. Leitmeier (pozneje državni pravdnik v Ljubljani); ta bogato nadarjeni mladenič je igral izvrstno v slovenskem gledališču celjskem.“

„Mesto Celje je še takrat bilo bolj národno nego sedaj, in več vrlih mestjanov in mestjank ni se sramovalo pomagati pri slovenskih igrab“ — završuje Terstenjak. In prav verjetno je, kar piše „Domovina“ 1893. 9. o slovenskih predstavah v celjskem gledališču, omenivši po „Celjski kroniki“ one ravnokar navedene: „Mnogo iger pa se je gotovo igralo, katere niso zabeležene; kajti vpisovale so se le one, ki so bile prirejene v dobrodelni namen. Če pomislimo, da takrat niso prirejali redno iger niti slovenskih niti nemških, smemo reči, da so bile slovenske igre gosteje nego nemške. Umevno je to tudi samo ob sebi; kajti Kronika celjska nas podučuje, da so bivali vedno v večini Slovenci v Celju.“

Tako je bilo torej s slovenskimi gledališkimi predstavami v Celju v sredini našega veka.

Od tedaj pa se je tukaj s slovenskim igranjem prenehalo za dolgo, dasi je sedanje celjsko mestno gledališče sezidano na občinske troške, torej tudi iz doklad, ki jih plačujejo slovenski davkoplačevalci. Le kratko črtico nahajamo o naslednji dobi. V „Novicah“ l. 1862. se namreč (str. 110) omenja v dopisu iz Celja, da je tu 24. dné marcija gčna. Link med drugim zapela tudi „Mila, mila lunica“, in — „gromovito ploskanje in živio-klici so pozdravili vrolo pevkinjo, da je morala dvakrat ponoviti . . .“

Vendar igre slovenske v mestnem gledališču celjskem ni bilo blizu petnajst let nijedne več. Dné 16. grudna 1866 pa so igrali čitalnični igralci po trudu Edvarda Jeretina, sina Janezovega, v gledališču dve slovenski šaloigri: „Bob iz Kranja“ (iz češčine po dr. J. Bleiweisu predelano) in „Le naravnost“ (po Mat. Kožélu

¹⁾ Ig. Orožen Cel. Kronika; „Domovina“, 1891. 5.

²⁾ „Županovo Micko“ so, kakor se pravi, igrali tudi v kneziiji (t. j. v hiši „grofiji“) tu že pred nekimi 50 leti, javlja nam Ig. Orožen l. 1854. — torej v začetku sedanjega stoletja.

poslovenjeno). Igralo se je na korist bolnišnice. Med igralci so bili: profesor Fr. Hafner, Edvard Jeretin, pa gospa Helena Kapusova in gčna. Tonika Miheljak.

„Ta dan“ — pravi dopisnik v „Novicah“ št. 52. — „16. grudna 1866 bil je za celjske domoljube nenavadno zanimiv in vesel, pa tudi za naš narodni živelj jako važen večer, ter je zato vreden, da ga v spomeniku našega narodnega početja posebno zaznamujemo.“

No, to je bila pa tudi poslednja slovenska predstava v celjskem gledališču.

Celjska čitalnica.

Že na novega leta dan 1. 1851. so bili ustanovili neki domoljubi v Celju, največ s prizadevanjem J. Drobniča in Fr. Hrašovca slovensko čitalnico, ki je pa čez pol leta zopet nehala. Njene knjige in novine so dobili tukajšnji gimnazijski dijaki.¹⁾

Dobro deset let pozneje pa je bila osnovana celjska čitalnica z boljšim uspehom. Utemeljili so jo sedaj na mnoge želje iskrenih rodoljubov v mestu in v okolici štirje možje: Dr. Štefan Kočevar, c. kr. okrožni zdravnik; Ivan Žuža, lastnik premogovnikov; Franc Kapus, trgovec, in Andrej Pirnat, rudarski uradnik.

Dné 20. listopada 1861 je c. kr. namestništvo v Gradcu potrdilo društvena pravila, in dné 16. sveč. 1862 je bila čitalnica v Celju slovesno otvorjena. Navzočih je bilo ta večer mnogo gostov iz Ljubljane, med njimi dr. J. Bleiweis, iz Maribora člani ondotne čitalnice, iz Celja seveda domačinov in iz celjske okolice posebno iz Žalca: vseh vkup nad dvesto oseb raznih stanov in obojega spola, od mestnega župana in opata do prostega kmeta in težaka. Pozdrav pa sta poslali pismeno čitalnici tržaška in varždinska.²⁾

Dr. Kočevar, prvi predsednik nove čitalnice celjske, je govoril tedaj pri otvoru slovesni govor, v katerem je rekel: „Pred letom še nikdo mislil ni, da bi kaj takšnega v Celju mogoče bilo. Nenadoma pokaže se misel čitalnice kot migljajoča zvezdica na našem obnebju, — in uresniči se društvo. Tak hitro deluje ljubav do slovenskega jezika; to je sila narodnega čutja. Srce mi veselja igra, ako premislim, da naš narod takošno čutje ima. Spominjam se še dobro onega časa, kadar je le pet ali šest domoljubov v celi štajerski Sloveniji bilo. Oj, kako žalostno je takrat bilo! — Ali sedaj je vse drugač. Tolika množina domoljubov, ki smo se tukaj sošli, dokazuje, da naš narod nima

samo sebičnih ljudi, ampak da je za žlahno čutje sposoben, da je za veličastno djanje pripraven, in da ima moč svojo narodnost varovati...“ Zatem pa je pobijal naših nasprotnikov in sovražnikov krivo očitaje, češ da je čitalnico izplodila zlobnost, da so Slovenci osnovali čitalnico zato, da razderó tukajšnjo kazino, ter da bode čitalnica napravila svajo ali razpor med meščani itd.

A dr. Bleiweis (katerega je Kočevar posebe pozdravil in ogovoril kot „prvega podpornika slovenske literature“), posestrimo v imenu čitalnice ljubljanske pozdravljajoč, priporočal je celjski čitalnici pred vsem odločnost, složnost, národno značajnost in varčnost. In posebe je še rekel nato v svojem listu str. 69 ob onem začetju čitalnice celjske: „Res! ta večer je bil „Novicam“ najveselejši god, kar so jih doživele v preteklih 19 letih. Nikdar ga vrednik ne bo pozabil.“ Davorin Terstenjak pa je zložil svečanostno pesem „Prisega“, ki jo je deklamoval o čitalnici otvoritvi prof. Hafner.¹⁾

Celjska čitalnica je izprva jako dobro napredovala. Štiri mesece po rojstvu svojem je že štela 130 udov, in začetkom leta 1865. baje okoli 200 udov. Pristopali so k njej tudi kmetje iz bližnje in daljne okolice celjske, med katerimi naj se tu omenita dva Téharčana, Anton Grabič „pesnik“, in sadjar Franc Bizjak.²⁾ A veselica za veselico, „beseda“ za „besedo“ se je vršila v njenih sicer bolj skromnih prostorih več let, kakor nam o tem pripovedujejo dotični dopisi v „Novicah“ o rodoljubnih zabavah v čitalnici celjski.

„Da bi se pa národnost med našim ljudstvom še bolje budila, pač bi živo trebalo gledališč, kjer bi Slovenec tudi slovenske besede slišal na odru. Saj nam pričajo minula leta, kako hrepeni naše ljudstvo po takih zabavah“ — pripomnil je v „Novicah“ 1862 str. 110 dopisnik iz Celja. Res so si tudi napravili celjski Slovenci v svoji čitalnici malo diletantsko gledališče, kjer so o raznih prilikah tudi igrali.

Pravi buditelj in vodja teh gledaliških predstav v čitalnici je bil sedaj Edvard Jeretin, vredni sin in naslednik svojega očeta. On je urejal vse čitalnične igre ter sploh bil duša pri vseh slovenskih veselicah v Celju. Poleg njega se morata med čitalničnimi igralci in igralkami iste dobe imenovati še njegova gospa Ana Jeretinova in čitalnice soustanovnik Fr. Kapus s svojo soprogo. — Blag jim spomin!

¹⁾ Tiskana je v „Novicah“ 1862 str. 68.

²⁾ Med tedanjimi udi tega slovenskega društva pa jih nahajamo tudi takih, ki so bili pozneje hudi nasprotniki našemu narodnemu napredku, n. pr. Traun, Kreuzberger, bratje Herzmanni, Regula, Drolz, Kosta, Wambrechtsamer, dr. Schurbi sen., Wogg, Schmidl, Frid. Mathes idr.

¹⁾ Cel. Kronika; Zora 1872. 146.

²⁾ Novice 1862 str. 67.

„Slava pa še“ — kličemo naposled s poročevalcem o zadnji igri slovenski v celjskem mestnem gledališču — „slava pa še tudi dr. Kočvarju, našemu starešini, kateri je prvi modro spoznal važnost javnega gledališkega igranja, in kateri je celjske Slovence (od 1851 do 1883) sploh tako modro vodil, da so zmernim korakom pa odločno čim dalje bolje pomikali se k narodnemu cilju in koncu, k duševni omiki na prirodni podlagi domačega jezika!“

Celjanov národnost.

„Cilli eine urdeutsche Stadt?“

Südsteirische Post 1895. 62.

„Zgodovinsko je dokazano, da je Spodnji Štajer in ž njim mesto Celje slovensko.“

Domovina 1895. 20.

V knjižici „Fremdenführer von Cilli und Umgebung. Von Baron Thalherr, Cilli. Verlag von Theofil Drexel, 1875“, čita se na str. 4: „Die Bevölkerung der Stadt Cilli ist durchaus deutsch nach Sprache, Sitten und Gebräuchen, wenn auch nicht ganz nach Abstammung.“ To je: Prebivalstvo mesta Celja je povse nemško po jeziku, nravih in običajih, ako tudi ne prav po rodu. — Tako pred dvajsetimi leti, in to po izjavi Nemca samega.

V najnovejši dobi in o neki posebni priliki (ko so se potegovali naši državni poslanci za slovenske vsporednice v nižjih razredih celjske gimnazije) pa so začeli nekateri Celjani z velikim hruščem in truščem trditi in svet uverjati, da je Celje izvorno nemško mesto: „Cilli ist eine urdeutsche Stadt“ — ter že od nekdanj nemška posest in last, kamor se baje sedaj hočejo vsiliti Slovenci. Pristaši njihovi seveda priglasijujejo takim glasilom ter tudi podpirajo iste nakane in težnje.

No, da prav ocenimo to trditev o nemštvu v obče, a posebe o pranemštvu celjskih meščanov, ozrmo se malo v povestnico ter pogledimo v tem

Celje pred polovico veka.

Kakšne so bile v Celju jezikovne in narodnostne razmere v prvi polovici našega stoletja, o tem se nam podaja v listu „Südsteirische Post“ 1895. 62 ta-le poučni razkaz:

V dvajsetih in tridesetih letih tega stoletja je štel Celje s svojimi tremi predmestji kakih 3000 stanovnikov v 215 hišah. Tedanji lastniki hiš se lahko razdelé v jezikovnem obziru primerno na tri vrste. V prvi vrsti imamo — Slo-

vence, t. j. one, katerih občevalni jezik je bil slovenski in izmed katerih se jih je le malo moglo za silo pogovoriti v nemščini. Taki hišni posestniki so bili v mestu: Zupan, Stergunšek, Mernik, Derča, Depovšek, Žnidar, krčmar Pipan, Rjavi Jozel, Zorman, Gorjanec, Kranjc, Weber Valent, Janc, Weber Anton, Mikič, Bertancel, Turnšek, Smeš, Čuvan, Kožel in Majhenšek, pa v predmestjih: Lubej, Šentak, Glinšek, gostilničar Boštjan, Zakovšek, Žepenšek in Gaberšek.

V drugo vrsto lastnikov hiš štejejo one Nemce, kateri niso bili v Celju rojeni, a so se tukaj naselili in tukaj priučili slovenščini komaj toliko, kolikor jim je bilo najpotrebneje. Taki so bili: lekar Baumbach (preje Ferjančič), trgovec Kaindelsdorfer, steklar Trauttvetter, tabakarnar Mathes, gostilničar Beltram, profesor Kittl, suknar Hofmann, Wittmann, Hecht, Plentl, Westermaier, Geiger, Merschon, Erhardt, Leitmaier, Nekermann, Wagner, Lassnigg, Siebenbürger, Paul Maurer, Röst, krojač Hofman, morda tudi pekar Wokaun (baje iz Nemčije? a so tudi na Pohorju Vovkani).

V tretjo vrsto spadajo naposled ostali hišni gospodarji, ki so ponajveč govorili oba deželna jezika, nemški in slovenski. Med imenitnejšimi meščani te vrste so bili rodom Slovenci, kateri so se tu v Celju udomili: kožar Zabukošek iz okraja Zaloga, katerega pet sinov je postalo hišnih posestnikov in obrtnikov v Celju; Zima p. d. Urban, pek, bržčas Kranjec, trije njegovi sinovi so bili zatem pekovski mojstri v Celju; irhar Herzman iz Laškega trga, kjer sta bivala tudi že njegov oče in dedec; tesarski mojster Stepišnik iz Trnovelj pri Vojniku; Jeretin, gostilničar, iz Babnega v celjski okolici; trgovec Rakuš, zarojen sém z Murskega polja, kjer še sedaj živita Rakuš in Rakuša; trgovec Sunko iz tedanjega mariborskega okrožja; kirurg Ipavic in gostilničar Omerzu, oba iz Kranjske; Bočinek iz slovenjegraškega okraja.

Da se o stvari bolje poučimo, opomniti nam je še to-le:

V preje omenjeni dobi se je služila v celjski opatijsko-mestno-župni cerkvi kakor že od nekdanj in pozneje zmerom služba božja, t. j. propoved in krščanski nauk, slovenski. K tej slovenski službi božji so redno prihajali celjski meščani in meščanke ter so bili ob nedeljah in praznikih pri njej okrožni glavar s svojimi komisarji kakor tudi mestni župan z občinskimi svetovalci vsi skup.

Nemška služba božja, sveta maša z blagoslovom in nemška predika, ki so jo bili uvédli pp. minoriti nekako v XVIII. veku, vršila se je zatem, ko je bil leta 1808. samostan nehal, od leta 1811. vsako nedeljo, razven šolskih počitnic, v prejšnji minoritski cerkvi, sedaj tako imenovani

nemški; a pravi Nemci so le slabo zahajali k njej.

V celjskem gledališču so igrali diletantje še v letih 1849.—1852. ob raznih prilikah slovenski in občinstva je bilo vse polno ne samo rodoljubov, ampak tudi drugih; pa pri nemških igrah se je pevalo tudi slovenski in vse je hvalilo domače petje.

Takšne torej so bile v Celju razmere gledé na jezik in narodnost v prvi polovici sedanjega stoletja, in to, pomni, v dobi, ko se je v tedanji za Marije Terezije ustanovljeni nemški glavni šoli, v kateri je bil slovenski jezik pod kaznijo prepovedan, že več desetletij zajedno z vlado uradnikov vred delovalo na ponemčevanje celjskega mesta in okoliša.

Kaj in kako je torej s trditvijo, da je Celje pranemško mesto?

Leta 1849. 13. vinotoka so celjski meščani: Vincenc Gurnik, poštar in velitelj narodne straže, Franc Herzman, usnjar, Tomaž Grilc in Janez Tapainer, pivar, in pa ptujski kapelan D. Terstenjak ponesli ministru notranjih stvari na Dunaj prošnjo štajerskih Slovencev, naj bi okrožna vlada bila v Celju, ne pa v Mariboru. In v tem pismu se veli izrečno m. dr.: „Cilli hat den Charakter einer slavischen Stadt.“¹⁾

In tako je!

Zgodovinski je dokazano, da kakor je južni Štajer slovenska zemlja, tako je tudi Celje slovensko mesto. „Do leta 1848. tudi nikdo ni tajil, da je Celje slovensko — pripomenja „Domovina“ 1895. 20. Po l. 1848. je jelo počasi padati to prepričanje; vendar nikomur ni prišlo na misel, da bi trdil, da je Celje nemško mesto, nemška last. Vse delovanje mesta in tudi prvi poslanci potrjujejo to resnico. Šele kasneje, ko so zadobili tujci, in ozemci veljavo in tudi za kratek čas vladno krmilo v roke, jela je hiba, ki je bila prizadeta koncem osemnajstega in začetkom devetnajstega veka Avstriji — takrat rimskemu cesarstvu — proti Slovanom, nekoliko uplivati. Ljudje, katerim je šlo le za kruhek, pozabili so narodno dolžnost, pozabili, da jih je rodila mati slovenska, in nastopili so pot proti lastni svoji krvi, lastnim očetom, materam, bratom in sestram ter trdili s tujci vred laž, da so sinovi nemške krvi, in naredili slovensko Celje za nemško mesto. Kruta sila je zamorila pri večini naših sinov pravi narodni čut in jih zmehčala, da so tulili nezmysel o nemškem Spodnjem Štajerju in razvpili biser slovenski — Celje — za nemško mesto. Ta greh je podedovalo tudi mnogo mnogo potomcev. Tem zapeljancem se je pridružilo še nemško lažiliberstvo — boljše rečeno — židovsko časopisje;

in tako so raztrobili po celem svetu gorostasno nezmysel, da je Celje nemško mesto, nemška last.“

Nu, poglejmo pa vendar tudi, kako je

sedanje „nemško“ Celje.

Med ostalim je bil v celjskem listu „Deutsche Wacht“ 1892 nekje podlistek: „Zeugnisse über den deutschen Charakter der deutschen Stadt Cilli“. V tem spisu (pripominja zopet „Domovina“ 1892. 3.) so iznašli gospodje nekaj, kar jih tolaži, in to so napisali na grobnih spomenikih; potem imenovanje ulic, trgov in napisali tvrdk. Našteli so nekaj imen dobro in slabo stoječih firm ter s tem hoteli dokazati, da je Celje nemško mesto in da je večina prebivalcev germanska. „No (pravi naš list), pustimo jim to veselje! A svetujemo pa jim, naj bi vprašali gg. Wallanda, Hummerja, Wogg & Radakovitza, Hojnika, Pospichala, Pelleta, Koroschetza, Kollaritscha, Kovatschitscha itd., v kateri staronemški vasi jim je tekla zibelka in katere pragermanske izreke jih je učila mati izgovarjati. — Primera, da Francoz ne bo pisal in prestavil nemškega imena uličnega v nemškem mestu v francosko, in da nasprotno ne bo storil tega Nемец v kakem francoskem mestu, je ob sebi razumna. A nepopisljivo brezmyselno je to primerjati potem k Celju. V Celju je 95% prebivalcev, ki popolnoma dobro razumejo slovenski, in večina teh je gotovo prej govorila slovensko ko nemško, — ker Nемец se itak težko priučil kakemu drugemu jeziku. — Da imajo v Celju ulice in trgi samo nemške napise, je žalostno, a nikakor pa ne dokaz, da bi bilo zaradi tega Celje nemško mesto.“¹⁾ Zahvaliti se imamo mnogo našim uskokom, da je tako; a tudi za te pride plačilni dan. Mi pa smo trdo prepričani, da pravica bode zmagala!“

„Domovina“ 1892. 4. je nadalje priobčila imena po koledarju: „Führer von Cilli. Erster Untersteierischer Schreibkalender“, katerega izdajajo v povzdigo nemštva v Celju. „Iz teh imen je razvidno, kake krvi da je prebivalstvo Celja. Seveda je marsikateri postal izdajica svoje narodnosti in kriči za nasprotni tabor in se šteje za Nemca bodisi že radi ‚ljubega kruheka‘, ali pa strahu ali pa ljubega miru.“ Ker je stvar res zanimiva, postavimo tudi sèm dotični imenik, kakor ga nam je podal naš list, da se tako očitno pokaže, v koliko da je Celje nemško mesto.

Mestni urad: Z županom vred devet uradnikov; Slovani 4: (Derganc, Ferk, dr. Kočever,

¹⁾ A napisali na grobnih spomenikih? — Nu, kakoršno življenje, taka smrt! — Op. pis.

¹⁾ „Celje ima značaj slovanskega mesta.“

Simonič). Izmed 8 odvetnikov je Slovanov 7 (Filipič, Hrašovec, Sajovic, Sernec, Žurbi, Stepišnik, Vrečko). Izmed 9 zdravnikov je Slovanov 5 (Cipl, Kepa, Kočevar, Premšak, Rogozinski). Izmed 8 pekov je Slovanov 5 (Hojnik, Janič, Rahle, Rakef, Šmarčan). Izmed 4 stavbenih podjetnikov sta Slovana 2 (Dimec, Gobec). Izmed 2 kiparjev sta Slovana 2 (Krašovec, Oblak). Izmed 4 knjigovezcev je Slovan 1 (Sarnič). Izmed 2 tiskarjev sta Slovana 2 (Hribar, Rakuš). Izmed 2 sladčičarjev je Slovan 1 (Petriček). Izmed 2 trgovcev z železnino sta Slovana 2 (Rakuš, Vok & Radakovič). Izmed 2 sodarjev je Slovan 1 (Matasek). Izmed 8 mesarjev je Slovanov 5 (Grenka, Koser, Križanec, Petovar, Rebevšek). Izmed 4 brivcev so Slovani 3 (Kapus, Perisič, Cverenc). Izmed 1 vrtnarja je Slovan 1 (Pražen). Izmed 31 krčmarjev je Slovanov 12 (Kavlič, Koser, Skoberne, Upaj, Matasek, Pavlinc, Perc, Tekavc, Valenčak, Kožer, Petovar, Balant). Izmed 6 usnarjev so Slovani 3 (Jelenc, Lasnik, Zabukošek). Izmed 4 steklarjev je Slovan 1 (Vaclavek). Izmed 13 branjevcev je Slovanov 6 (Keber, Rožanc, Ušen, Balant, Vračko, Cekar). Izmed 5 klobučarjev sta Slovana 2 (Šribar Fr., Šribar A.). Izmed 7 kavarnarjev sta Slovana 2 (Puček, Doberšek). Izmed 2 dimnikarjev je Slovan 1 (Berk). Izmed 13 šivilj je Slovank 6 (Martinko, Kuželik, Regoršek, Repič, Skaza, Toplak). Izmed 23 krojačev je Slovanov 15 (Bucej, Dovečar, Gregorinčič, Hočevar, Jamšek, Jiha, Kmecl, Petrigoj, Selišek, Zabukošek, Žugl, Smekal, Zidar, Tabor, Toplak). Izmed 4 trgovcev z obleko sta Slovana 2 (Dolinar, Vavpotič). Izmed 1 krznarja je Slovan 1 (Kuhar). Izmed 8 slikarjev sta Slovana 2 (Kovač, Trafenik). Izmed 2 modistinj je Slovanka 1 (Zabukošek). Izmed 14 trgovcev je Slovanov 8 (Vanič, Ferjan, Hočevar, Janež, Matič, Pospihal, Balant, Vok). Izmed 2 notarjev sta Slovana 2 (Baš, Detiček). Izmed 3 sedlarjev sta Slovana 2 (Kapla, Pil). Izmed 1 mareljarja je Slovan 1 (Kobilca). Izmed 6 ključavničarjev so Slovani 3 (Beneš, Repič, Terček). Izmed 2 kovačev je Slovan 1 (Kolarič). Izmed 29 čevljarjev je Slovanov 20 (Bobek, Celinšek, Dokler, Guzaj, Keber, Kodolja, Kolar, Korošec, Korinšek, Močnik, Murko, Poljak, Pondelj, Pristovšek, Pikel, Resnar, Strašek, Zupanc, Ušen, Beloglavec). Izmed 2 milarjev je Slovan 1 (Kožer). Izmed 3 vrvarjev je Slovan 1 (Lavrič). Izmed 3 kleparjev sta Slovana 2 (Hošič, Čanč). Izmed 4 tapecirarjev sta Slovana 2 (Jozek, Kapla). Izmed 13 mizarjev je Slovanov 11 (Bračič, Dešnak, Grobelšek, Jerebičnik, Kalan, Kolšek, Krofel, Pirtovšek, Urško, Vrhovšek, Cvetanovič). Izmed 5 urarjev je Slovan 1 (Košir). Izmed 1 pozlatarja je Slovan 1

(Krašovec). Izmed 2 kolarjev sta Slovana 2 (Vračko, Vožar). Izmed 5 trgovcev z vinom so Slovani 3 (Janič, Janež, Jelenc). — Drugih narodnostij so: Regula, pek; Zamparutti, stavbeni podjetnik; Celestin, mesar; Zorzini, Celestin, Szekely, Zamparutti, krčmarji; Chiba A., Chiba Mar., klobučarja; Szekely, kavarnar; Detoma, Passero, slikarja; Costa, milar. — Tako l. 1892.

„To smo le površno posneli izmed stalno bivajočih stanovnikov. Uradnikov niti ne omenjamo, kakor tudi menjajoče obrti in trgovine. Človek, če to hladno pregleda, res ne vé, bi se li jezil ali smejal, kadar se povdarja nemški značaj našega mesta . . .“

Ne! Pravimo tudi mi z „Domovino“ 1892. št. 24:

Celje ni nemško mesto.

To vé, vidi in sliši vsak pameten in treznosodeč človek, ki je stopal le nekolikrat po mestnem tlaku celjskem. Temu ne odpomorejo mestni očetje ne s čisto nemškimi napisi (v trgovinah imajo tudi slovenske) ne z najostrejšimi pritožbami na ministerstvo.

Slovenci v Celju se s tem ne dadó zatreti; in to je sedaj spoznala tudi centralna vlada na Dunaju z razsodbo, da ima celjski mestni urad sprejemati slovenske vloge in jih tudi, kolikor ravna kot politična oblast, slovensko reševati.

V Celju stanuje poleg Nemcev tretjina Slovencev, ki so se oglasili za Slovence. Celje je dalje središče čisto slovenske okolice in v ogromni večini slovenske spodnje Štajerske. — Naravno je, da se stekajo v Celju večinoma slovenski elementi zlasti o dneih, kadar je večji promet; in gola sleparija je imenovati Celje nemškim mestom, to je mestom, kjer kak drugi jezik nima nobene pravice.

Celje je in ostane za Slovence národno središče; davno že bi bilo to tudi javno prišlo na dan, da vlada ne drži svojega ščita nad umetnim značajem mesta.

Da to umetno vzgajanje tujega elementa v malem mestecu sredi našega naroda ni v prid kulturnim in socialnim razmeram slovenskega naroda, je jasno, in v tem prepričanju nas ne izpreobrne niti javna pohvala baje v svojem nemštvu (:) konservativnih celjskih meščanov. Nasprotno smo trdno uverjeni, da bode z razširjanjem narodne zavesti in brez vladne milosti in pomoči nehala sama ob sebi germanizacija slovenskih elementov; v tistem trenutku pa Celje ne bo niti več mesto z nemškim značajem, — temveč slovensko kulturno in socialno središče.

K temu pomozí slovenskemu narodu Bog in sreča junaška!

(Dalje.)

Celje in okolica.

(Národno-društvene črtice. — Poleg raznih spisov sestavil *Andrej Fékonja.*)

(Dalje.)

Slovenstvo v Celju.

(Druga doba.)

Nadaljni njega pojavi in razvoj v noveji dobi.

Vzlic hudim bojem se slovenstvo v Celju vedno bolj širi — in to mesto ob slovenski Savinji postane duševno središče slovenskega Štajerja in je deloma že sedaj.

Il. Nar. Kol. 1895.

Pred kakimi petintridesetimi leti, in še nekaj pozneje, so prinesle „Novice“ — tedaj vseobči časopis slovenski — iz Savinjske doline (iz Celja) dva, tri dopise, ki nas tu posebno zanimajo.

Prvi, od l. 1861. (na str. 137) se glasi: „Slovenski duh je jel tudi po naši prijazni nižini vejati, že mnogo src bije za svoj narod slovenski in se veseli nadepolne bodočnosti. Pa le s strahom še dišemo, s solznimi očmi se oziraje na bližnje trge, kjer se Slovenci v posebni gostilnici zbirajo in samo slovenske novine čitajo. Dokler se bo Savinja mimo pomemčenega otoka vila, kjer so tuji naselniki, ki jim za Slovence mar ni, ni se še nadjati, da bi slovenščina ne bila prepovedana reč.“

Drugi, tudi od l. 1861. (str. 153) iz Celja slôve: „Bog vé, ali še kje drugod slovenščino tako zaničujejo in preganjajo, kakor pri nas? Celo jeremijado bi Vam lahko napisal, kako se mili naši materinščini godi tu na ‚nemškem otoku‘; ali kaj bi pomagalo? Le sršene iz domačega in tujega gnezda bi zdražil, ki se jih sicer pravi rodoljub ne boji, vendar pa nič ne opravil. O mili Cesar! presrčno si spet govoril v prestolnem govoru o ravnopravnosti vseh svojih narodov, — slava Ti! ali naši ljudje nečejo o tem nič slišati, in kdor se véde po cesarjevih besedah in brani národnost slovensko na slovenski zemlji, je puntar, je panslavist in Bog vé kaj še! Skoraj bi bilo tukaj peticijo podpisati, da bi smeli tukajšnji Slovenci slovensko govoriti!“

In tretji, od l. 1864., pravi (na str. 229) kratko: „V vsem Celju je bil do zdaj na očitnih krajih — v kavarnah in gostilnah — samo jeden sam slovanski časopis, in ta samo v jednom samem natisku, namreč ‚Novice‘; od

1. t. m. pa so še té — zginile! To glasno priča, kakošen národen živelj vlada pri nas.“

A vendar je pisal „Jože Žlindrovič“ v istih „Novicah“ l. 1864., št. 12: „Celje je kaj ljubko in prijazno mesto. — Ono je dom iskrenih slovenskih rodoljubov in eno izmed prvih središč národkega napredka v naši krasnomili zemlji. Koliko listkov ‚Novičnih‘ dobiš, dragi brate, v roke, da bi ne imele svoje ‚originalkorespondencije‘ iz Celja? Koliko zapeljivomičnih popisov si že bral v tukajšnjih rodoljubnih zabavah? Stavim, da z menoj vred si želel mnogokrat imeti krila drobne ptice lastovke, da bi bil prifrčal čez visoke snežnike sèm ter udeležil se celjskih veselíc, radoval se o pogledu štajerskih krasnih mladenskih lepotic, strmél o zgovornosti in umnosti domačih govornikov in pevcev ter z dopadljivo zadovoljnostjo poslušal poezije prsto-národnega mlinarja Grabiča . . .“

In že l. 1862. je rekel v „Novicah“ (str. 110) zopet dopisnik iz Celja: „Srce domoljuba od veselja igra, videti, kako se slovenska stvar vkljub vsemu nesramnemu prizadevanju naših nasprotnikov vendar čim dalje tem lepše razvija; kako se narod v neizmerno sramoto onih, kateri so si dolga leta že prizadevali in si še prizadevajo, vse, kar je slovenskega, zatreti, čvrsto zaveda ter s krepko besedo zahteva mu podeljene pravice.“

Da, vkljub temu, „da tudi Celje šteje še mnogo iznevernikov, kateri bi vse, kar je slovensko, radi pozobali kakor vrabci črešnje“ — kakor je opomnil drug dopisnik v „Novicah“ l. 1865. (str. 214) — in „žalibog! da tudi med učitelji in uradniki so še nekteri, kateri se, kakor je treba, ne zavedajo, kaj zahteva danešnji čas, v katerem ravnopravnost ni več prazen glas, — da ta pravica vseh pravic mora biti tudi pri Slovencih ‚fait accompli‘ in da ne morejo dalje ‚čakati‘.“

Po tem splošnem, z novinskimi glasovi náčrtanem opisu národnih razmer v prvi dobi národnega probujenja v Celju prehajamo k slovenstvu v celjskem mestu v novejši ali v naši dobi.

„Od kar se je vzbudila pri Slovencih lju-bezen do njih ožje domovine in do njih materinskega jezika, našli so se tudi v Celji (kakor smo poprej videli. O. p.) vrlí možje, katere je

prešinito jednako domoljubje. Ko je leto 1848. vzbudilo avstrijske narode, vzdramili so se tudi celjski Slovenci in začeli gojiti poleg pravega avstrijskega domoljubja tudi slovensko narodno zavest.

Vendar je bilo narodno življenje v Celju, kjer se je bilo v letih 1848., 1849., 1850. in 1851. kaj krepko začelo, od teh let naprej nekoliko oslabelo. Otvorila se je sicer čitalnica že l. 1861., katera je neprenehoma gojila na svojem ognjišču narodno zavest in družila mestne in okoliške Slovence: vendar so bili nasprotniki naše narodnosti, podpirani od mogočnih uplivov, do najnovejšega časa močnejši.

Krepko zaslombo je dobilo Celje šele v poslednjih desetih letih, ko se je tu ustanovila slovenska posojilnica, „Južno-štajerska hranilnica“, ko so se obudila nova društva, n. pr.: „Katoliško podporno društvo“, „poddružnica sv. Cirila in Metoda“, telovadno društvo „Celjski Sokol“ itd. Velika pridobitev za Celje je nova slovenska tiskarna. Od tiskarne do časopisa je le jeden korak: celjski list „Domovina“ je jel izhajati dné 2. vel. travna l. 1891.

A najprej se ozrimo nekoliko na čitalnico.

Čitalnica.

Omenjeno je bilo, kako se je národna čitalnica v Celju v prvih letih, 1862—1866, lepo razcvitala in rodila sad, da je imela tedaj izmed svojih slovenskih sestric, razven ljubljanske, skoro največ udov.

A zatem je prišla nam sovražna sapa, in društvo je hiralo; l. 1873. je bilo le še malo mož, ki so podpirali društveno življenje v Celju. Leta 1878. je zopet oživelo národno gibanje; število članov je narastlo na 70. L. 1882. se je društvo preselilo v nove prostore (k Strausu) in število članov je poskočilo na 106. V naslednjih letih so se nekateri izgubili; vendar je ostalo število vstrajno nad 80 do 90.

Poslednja leta se je začelo z gibanjem Slovencev v celjskem mestu zopet jako živahno življenje v čitalnici, katera je članom pravo rodbinsko ognjišče. Vsled lepo prirejanih veselice, pevskih in zabavnih večerov, gledaliških predstav itd., je pristopilo mnogo članov, tako, da jih šteje društvo v zadnjih letih zopet 120 do 130, odločnih, izkušenih narodnjakov in rodbin iz vseh krogov in stanov, katere pa veže jedna in ista vez — ljubezen do slovenskega naroda in do domače, zdrave zabave med svojci.¹⁾

¹⁾ Domovina 1891, 15. — V zadnjem občnem zboru čitalnice dné 10. list. l. 1895. so bili izvoljeni v odbor: Predsednik dr. Josip Serbec, podpredsednik dr. Ivan Dečko, tajnik dr. Hinko Šuklje, blagajnik dr. Juro Hra-

Pevsko društvo.

Pomen in upliv pevskih društev za probujo in razvoj národnega duha je predobro znan; ni treba o tem dalje govoriti. „Celjsko pevsko društvo“ je sicer jedno najmlajših. Njega ustanovni zbor se je vršil dné 20. pros. l. 1895. v čitalničnih prostorih, kjer se je zbralo veliko število pevcev in petja prijateljev, kateri so pristopili društvu, tako, da se že v začetku ni bilo bati za njegov prospeh. Zboru je predsedoval dr. Josip Serbec; izbrani pa so bili v odbor: predsednikom dr. Konrad Janežič, podpredsednikom dr. Fran Tominšek, tajnikom Ivan Rebek, blagajnikom Fran Jošt, odbornikoma Jakob Križman in Fran Hrašovec, namestnikoma Štefan Boucon in Fr. Trdoglav, in pregledovalci računov dr. Ivan Dečko, Andrej Perc in Fr. Juvanc.

Novo društvo je takoj imelo nad petindvajset izvršujočih in nad petnajst podpornih članov; nekaj posebnega je bilo to, da je med izvršujoče člane pristopilo mnogo pevcev, kateri do tedaj še niso bili v nobenem narodnem društvu.

Prvi društveni večer „celjskega pevskega društva“ je bil 31. sušča l. 1895. v prostorih Radejeve gostilne na Bregu. Zbrali so se malone vsi izvršujoči, mnogo podpornih članov in tudi več gostov. Društveni večer, ki se je sklical za to, da se člani mladega društva med seboj še bolj spoznajo ter porazgovoré nekoliko o društvenih stvareh, je ta svoj namen popolnoma dosegel. Pokazal je pa še posebno, kaka vnetost je med njegovimi člani. Zato je bilo povsem opravičeno upanje, da bo društvo prospevalo, saj je tudi pouk v petju napredoval jako dobro.

In res je „celjsko pevsko društvo“ kmalu stopilo na trdne noge. Posebno veselo znamenje za njegovo bodočnost je sloga in prijateljstvo med njegovimi izvršujočimi člani. Društvo je doseglo že več lepih uspehov po veselica na raznih krajih v okolici. Prvi javni nastop v Celju samem pa je bila zabava v vrtnem salonu hotela „Pri Zamorcu“ dné 17. list. l. 1895. Občinstvo je bilo torej seveda jako radovedno. No, lahko se reče, da morejo z uspehom biti zadovoljni i društvo i gostje.

To društvo ima za celjsko národno življenje velik pomen še zaradi tega, ker dela na to, da narodni stvari pridobi in ohrani mnogo močij iz obrtnih in delavskih krogov, za katerih

šovec, knjižničar notar Lovro Baš; odborniki: poslanec Mihael Vošnjak, m. ž. vikar Anton Rančigaj, dr. Josip Vrečko in Ivan Rebek; namestniki pa: dr. Rad. Pipuš, Fr. Lončar, Janko Vavken in Iv. Bovha. Častnim članom „čitalnice“ pa je bil izvoljen vč. gosp. Ivan Krušič p. n.

organizacijo v Celju se je do sedaj od naše strani mnogo premalo storilo.¹⁾

Celjski Sokol.

Telovadna društva, tkzv. „Sokoli“, nimajo sicer dandanes več istega upliva, kakoršnega so imela v prvih letih slovenskega probujenja; ali vendar brez pomena pa le še niso gledé na našo národnost, kar vedó tudi nasprotniki, posebno v Celju.

Osnovitve „Celjskega Sokola“ so se bili priprijeli dr. Ivan Dečko, dr. Dragotin Treo in drd. Dominkuš. Osnovalna slavnost se je vršila v Celju 7. in 8. kim. l. 1890. ob veliki udeležbi naroda in raznih društev. Došli so: „Ljubljanski Sokol“, „Sokol Tržaški“, „Sokol Zagrebški“, „Sokol Dolenjski“, „Sokol Goriški“, „Savinjski Sokol“; došla je deputacija treh članov „Hrvatskega Sokola“, pa „Pokupski Sokol“ iz Karlovca. Zbralo se je bilo nad 200 Sokolcev iz Slovenske in Hrvaške. „Celjski Sokol“ je štel 36 članov. Iz Zagreba je došlo lepo število hrvaških in slovenskih domoljubov in odličnih dam. Zastopano je bilo tudi mnogo drugih národnih društev. Tristo stanovanj je celjsko prebivalstvo prepustilo „Sokolom“ in udeležnikom slavnosti na razpolaganje. Po mestu ni bilo dovoljeno, da bi svirala godba in da bi se razvile zastave.

Prvo redno zborovanje „Sokola“ v Celju je bilo 27. grudna leta 1890. v prostorih društva. Vkljub zaprekam, katere nam delajo hudi nasprotniki, giblje se to društvo živahno na vse strani; in posebno so se priljubile celjskim in okoliškim Slovencem veselice Sokolove.

Po društvenih pravilih „Celjskega Sokola“ se je osnoval in bil dovoljen l. 1891. oddelek telovadcev-kolesarjev pod imenom „Klub biciklistov Celjskega Sokola“. Načelnik klubu je bil izbran Peter Majdič, reditelj pa dr. Dragotin Treo in blagajnik Peter Kostič. — „Celjski Sokol“ ima tudi tamburaški zbor, ki se je osnoval list. l. 1892. pod vodstvom A. Kapusa. Tamburaši, poleg katerih so sedaj tudi tamburašice, nastopili so prvič javno na Silvestrov večer l. 1892. v celjski čitalnici.

„Celjski Sokol“ je pa tudi sprožil idejo „Zaveze slovenskih sokolskih društev“, po njegovem nasvetu se je položil tudi temelj „Zavezi“. A ta zaveza je prevažna za našo národno organizacijo in postane še važnejša, ako se ji pridružijo tudi Hrvati.

Učiteljsko društvo.

L. 1870. je bilo osnovano „Učiteljsko društvo za celjski in laški okraj“ s sedežem v Celju. — Gojitev in jačenje tovarištva, spoznavanje samega sebe, napredek stanú in naroda, to je geslo naših učiteljskih društev. Celjsko in laško učiteljsko društvo redno zboruje vsak mesec in to navadno v okoliški šoli v Celju. Predsednik mu je že mnogo let Anton Brezovnik, učitelj v Vojniku.

To delavno društvo, sloveče v učiteljskih krogih po vsej Sloveniji, razvija se vedno in vidno bolje in uspešneje. Skoro pri vsakem zborovanju je zabeležiti pristop novih članov; nadejati se je torej, da v kratkem ne bo več učitelja, ki ne bi hotel podati svojih rok k skupnemu delovanju. Z ozirom na cenjene učiteljice pa treba res očitno priznati in naglašati, da jim manjka stanovske zavednosti; od 28 učiteljic obeh okrajev je bila l. 1893. samo jedna član imenovanega društva. Učiteljsko društvo za celjski in laški okraj se čuti sicer precej močno in razširjeno, a vendar pogreša učiteljic, ki bi mu pomagale stanovsko zavest in posebnost naroda, med katerim živé, še bolj ojačiti. Torej je pač upravičen poziv: Komur je drago tovarištvo, stanovska vzajemnost in napredek, kdorume ceniti moč združenja, ne drži križem rok, vstopi v veliko učiteljsko društvo, ki vsprejme z veseljem v svoje naročje vsakega pospeševatelja ljudske prosvete od Konjiških gôr do bistré Save!¹⁾

Celjskemu učiteljskemu društvu se je tudi posrečilo l. 1888. združiti vse svoje brate v Štajerski, Kranjski, Primorski in Koroški ter ustanoviti osrednji organ slovenskih učiteljev: „Zavezo slovenskih učiteljskih društev“, t. j. skupno društvo vseh slovenskih učiteljskih društvenih skupin, katerih je kakih trideset, in skoro vse so se ti zvezi pridružile — po vseh slovenskih pokrajinah. Ta „Zaveza“ je imela do sedaj vsakoletne velike zборе: v Ljubljani, v Celju, v Trstu, v Kranju, v Mariboru, v Gorici, v Novem mestu, v Opatiji.

In tako se je torej „Zaveza slovenskih učiteljskih društev“ rodila uprav v Celju. Pa tudi te zaveze glasiló: „Popotnik. List za šolo in dom“, osnovali so celjski učitelji, gimnazijski in ljudskošolski, l. 1880.; ter je ta časopis izhajal v Celju tri leta: I. in II. leto založnik Mih. Žolgar (profesor), urednik Jakop Lopan (naučitelj); III. leto založnik in urednik Mihael Žolgar; tiskar Jan. Rakusch. Zatem pa je odpotoval list v Maribor.

(Dalje.)

¹⁾ Domovina 1895. 3, 10, 33.

¹⁾ Domovina 1893. 33.

Opravičen strah.

Pozdravljena bodi, mila pomlad,
Ki cvetje po zemlji trosiš,
Ki z drevjem košatim delaš hlad,
In ptice nam z juga nosiš!

Tožilo bi lahko moje srcé,
Kako je po zimi medlelo,
Ko sneg je zakrival hrib i poljé,
Ko v burnem vrtincu je melo.

A tožbe in žalne spomine na stran,
Pretrpel sem, kakor že bodi!
Pozdravlja me zopet jasen dan,
In v lozo stopinja me vodi.

Tam slavec zaljubljeni toži z vej,
Grčé mi tam grlice v grmih,
Tam veverke urne sem in naprej
Po jelkah skačejo strmih.

Pogozdno lepenje mi tam dehti,
In boža prijetna me senca,
Srcé se mi v prsih milo topí
Na sredi drevesnega venca.

Pomladi čarobne in lepe takó
Opevati ne bi še nehal,
Le tega bojim se, da ne bi kedo,
Prebravši to pesem — zazdehal.

Anton Medved.

Celje in okolica.

(Národno-društvene črtice. — Poleg raznih spisov sestavil *Andrej Fekonja*.)

(Dalje.)

Katoliško podporno društvo.

Več let je trajalo, predno se je dobilo dovoljenje, da se je smela v Celju osnovati zasebna dekliška šola za celjsko okolico, sedaj šola šolskih sester. Nabralo se je nekaj denarja, a ta se je kmalu potrošil. Zatem se je ustanovil odbor, ki je obljubil, da hoče skrbeti za vsakoletne troške te šole; pa nekateri odborniki so pomrli (Kasp. Gorišek in Franc Krušič), drugi so se iz Celja preselili, ali iz odbora izstopili; in že so se rodoljubi bali, da bo morala dekliška šola nehati.

Tu jim pride na misel: ustanoviti posebno društvo, kateremu bo izročena skrb za to privatno šolo. Z odlokom vis. c. kr. namestništva v Gradcu dné 8. mal. travna 1879 je bilo torej dovoljeno „Katoliško podporno društvo“, katerega namen je: podpirati učiteljice pa tudi učenke privatne dekliške šole v celjski okolici. V ta namen služijo vloge družbenikov, ki so dvoje vrste: a) ustanovniki plačajo društvu 40 gld. avstr. velj. jedenkrat za vselej, in b) redni udje pa po 2 gld. na leto. Društvo je imelo svoj prvi občni zbor 27. malega travna leta 1879. v „Valéntovi hiši“. Sešlo se je 28 društvenikov, med njimi celjski opat Anton Vrečko, profesor Žolgar, prof. Iv. Krušič, mestni kapelan Jožef Žičkar i. dr., izvečine pa so bili navzoči pravi korenjaki, posestniki iz celjske okolice. V društveni odbor pa so bili tedaj izvoljeni ti-le člani: Jožef Žičkar, načelnikom, Franc Lipovšek, občinski odbornik, njega namestnikom, Ferdo

Majcen, mestni kapelan, tajnikom, Franc Krašovec, pozlatar, denarničarjem, in Karol Šah, občinski svetovalec, odbornikom; Karol Hribovšek, nemški pridigar, prof. Žolgar in Franc Levičnik pa pregledovalci društvenih računov.¹⁾

Največ zaslug o tem „Katoliškem podpor-nem društvu“ si je pridobil njegov dolgoletni načelnik J. Žičkar (pozneje mestno-župni vikarij, sedaj župnik v Vitanju in državni poslanec), katerega je tudi mnogo duševno podpiral mariborski kanonik Franc Kosar. Knezoškof lavantinski Jakob Maks. Stepischnegg pak je za celjsko šolo šolskih sester podaril v vsem blizu dvajset tisoč goldinarjev tudi v ta namen, da se postavi v Celju posebna šolska hiša, ter je izročil delo istemu „Katoliškemu podpor-nemu društvu“. Tega člani po celjski in sosednjih župnijah so z veseljem pomagali pri zidanju poslopja z voznjo, lesom, pa tudi v denarjih. Vogelni kamen je blagoslovil knezoškof sam dné 1. malega travna l. 1880. ter je bila tega in naslednjega leta postavljena 27 m dolga in 13 m visoka zgradba z nadstropjem in kletmi, h kateri spada tudi vrtič prek ulice 5 m širok in drugi okoli 600⁰ mereči vrt.

„Tako se je torej ‚Katoliško podporno društvo‘ v Celju ‚z božjo pomočjo in s pomočjo milih dobrotnikov krepko razvijalo in čvrsto dovršilo delo, za katero je prijelo. Lepa prostorna in z vsem potrebnim preskrbljena hiša s štirirazredno²⁾ dekliško šolo pod vzornim

¹⁾ Slov. Gospodar 1879, št. 17, 18.

²⁾ Sedaj petrazredna.

vodstvom šolskih sester so prelepi uspehi trudapolnega delovanja tega društva. Poslopie je bilo zgrajeno in vzdržuje se šola, na katero sme Celjska okolica po pravem biti ponosna.“

„Pravi sad pa — kakor je rekel že profesor Žolgar v prvem občnem zboru — pravi sad našega društva se bo pokazal šele pozneje, kedar sedajšnje učenke postanejo kmetice in gospodinje, in od roda do roda se bo širil blagoslov, kateri bo Bog gotovo podelil našemu blagodejnemu prizadevanju.“ In primerno je zato pripomnil načelnik tedaj v istem svojem poročilu: „Ne samo celjska okolica, tudi celjsko mesto in druge občine v našem okraju nam bodo kedaj hvaležne, da smo jim to šolo ustanovili in ohranili s pomočjo ‚Katoliškega podpornega društva‘.“¹⁾

Podružnica sv. Cirila in Metoda.

V Ljubljani l. 1885. ustanovljena „Družba sv. Cirila in Metoda“ z namenom „vsestranski podpirati in pospeševati slovensko šolstvo na katoliško-narodni podlagi“, začela je bila svoje delovanje s tem, da se précej napravijo po pooblaščenih, ki jih postavi ustanovni odbor, podružnice.

Med prvimi takimi je bila tedaj osnovana „Podružnica sv. Cirila in Metoda v Celju“, kateri je bil postavljen dr. Josip Vrečko načelnikom, dr. Ivan Dečko tajnikom in M. Veršec blagajnikom. Za čas do 1. mal. travna l. 1886. je štela ta celjska podružnica 48 članov, in to 2 pokrovitelja (Posojilnica celjska in Mihael Vošnjak), 5 ustanovnikov in 41 letnikov, kateri so po prvem izkazu vplačali: pokrovitelja 200 gld., ustanovniki 60 gld in letniki 57 gld.; torej društveniki vkup 317 gld. Raznih prejemkov pa je bilo do tedaj 436 gld. Glavni „Družbi sv. Cirila in Metoda“ v Ljubljani je pa spošiljala celjska podružnica do l. 1894. že nad 2300 gld. ter se mora tako šteti med prve, kakor je omenil sedanji njen predsednik dr. Ivan Dečko v občnem zboru dné 12. vinotoka l. 1893., akoprav ne deluje jednako drugim gledé na zabave itd. Poleg tega pa podpira tudi še delovanje „Katoliškega podpornega društva“ v Celju. Tajnik podružnice je sedaj Fran Lončar, blagajnik pa (1893) dr. Fr. Rosina; pa Fr. Irgl, dr. A. Brenčič, J. Vavken, Drag. Hribar, odborniki.²⁾

Šolska „Družba sv. Cirila in Metoda“ se nadalje trudi v krajih, kjer Slovenci živé mešani z drugimi narodi, slovenske otroke zbirati v svojih zavodih ter jim preskrbeti primeren pouk v materni slovenski besedi.

Iz tega namena so nastali razni družbeni zavodi, takozvana otroška zabavišča, med katerimi je najstarejše zabavišče (ali „otroški vrtec“?) v Celju, otvorjeno dné 1. vinotoka leta 1886. Oskrbovanje tega zavoda je družba prepustila tukajšnjim šolskim sestram. Leta 1888. je bilo otrok vpisanih 61; redno jih je pohajalo na zabavišče okoli 40, nekaj jih je izstopilo. Podružnično načelnštvo jih je večino učnine oprostito, a nekaj imovitejših roditeljev je plačevalo zmerno mesečnino. L. 1891. pa je bilo v celjskem zabavišču okoli 70 slovenskih otrok.

Poleg moške „Podružnice sv. Cirila in Metoda“ je sedaj tudi iste družbe „ženska podružnica za Celje“, o katere ustanovitvi je bil najpreje razgovor v občnem zboru dné 12. vinotoka leta 1893. Celjska „ženska podružnica sv. Cirila in Metoda“ je imela svoj ustanovni občni zbor dné 29. sušca l. 1894., pri katerem so bile izvoljene v odbor: gospa dra. Serneca za predsednico; gospa dra. Vrečka za podpredsednico; pa gospe M. Z., Marija Jošt, Minka Glaser in gospodična Amalija Kukovič za odbornice. Blagajničarica je nabrala že prvi dan nad petdeset goldinarjev udnine.¹⁾

Dijaška kuhinja.

Da bi se izdatno podpirali pridni in ubožni celjski dijaki, ustanovilo se je meseca sušca leta 1887. društvo „Dijaška kuhinja v Celju“. Namen tega društva je človekoljuben in pospešuje naobrazbo našega ljudstva. Društveniki so pokrovitelji in podporniki; pokrovitelj plača za vselej 50 gld., podporniki pa so oni, kateri plačujejo vsaj 50 kr. na mesec ali 5 gld. na leto, in oni, ki dajejo vsaj jednemu dijaku na teden kosilo.

Odbor se je bil tedaj ustanovil tako-le: Mihael Vošnjak, predsednik, dr. Josip Sernec, podpredsednik, Urban Lemež, tajnik, M. Veršec, blagajnik; Mihael Žolgar, dr. Lud. Filipič, Josip Kronvogel, Ivan Jerman, odborniki; J. Žičkar, dr. Iv. Dečko, namestnika.

Takoj po ustanovitvi te „Dijaške kuhinje“ celjske je pisal društveni blagajnik: „Veselo je videti, kako živahno se naši domoljubi udeležujejo in žrtvujejo za ta blagi namen; visoko se mora čislati ta požrtvovalnost z ozirom na to, da mora biti dandanes posebno Slovenec ud in podpiratelj mnogobrojnih društev in podjetij. Potreba našega društva se je pokazala ravno v tem in obilni sad ne bode izostal. Kako hvaležen je deček in pridni dijak zdaj, ko se vendar jedenkrat na dan z dobro hranó preskrbi! Preje jih je mnogo bilo po več dnij

¹⁾ Slov. Gospodar 1879, št. 18.

²⁾ Slov. Gosp. 1886, št. 15. — Domovina 1893, 29.

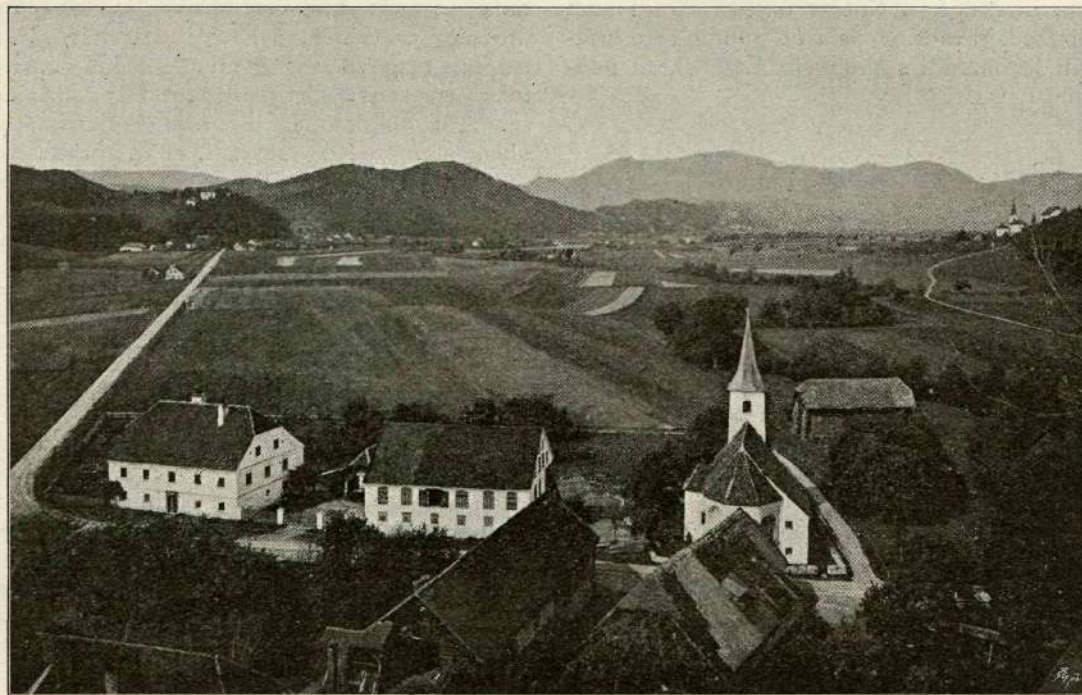
¹⁾ Domovina 1894, št. 10.

v tednu brez kosila; mnogo jih je moralo radi tega gimnazijo popustiti, celó oboleli so vsled stradanja. Jako vrlo so se obnesli posebno naši štajerski duhovniki, ki so skoro vsi kot udje pristopili dijaški kuhinji...¹⁾

Posebno važna je postala „Dijaška kuhinja“ v Celju s šolskim letom 1895/96., ko je bila tu ustanovljena za Slovence posebna mala gimnazija. Res, „ta novi zavod nalaga novo večjo dolžnost slovenskemu narodu na rame. Treba je pri obiskovanju gimnazije mnogemu in mnogemu slovenskemu učencu podpore. Podpora

dijakov pa zahteva tudi mnogo denarja. Naša dijaška kuhinja v novih razmerah, ki jih ustanavlja nova gimnazija, ne bode mogla izhajati z navadnimi svojimi dohodki. Pridobitev „slovenske“ gimnazije v Celju je za napredek našega naroda na polju omike toliko imenitna in pomenljiva, da smemo pričakovati, da bode vsak nekoliko imovit rodoljub poklonil naši dijaški kuhinji primeren znesek.“¹⁾

Slovenski dijaki, ki hočejo vstopiti v novi, utrkvistični gimnazij v Celju, dobivajo po-

Pogled na Velenje. (M. Helff.)

trebna navodila o stanovanlišču, hrani itd. v prodajalnici Dragotina Hribarja.

Občeslovensko obrtno društvo.

Jako važno je obrtno društvo, ki se je zasnovovalo v Celju kot „občeslovensko“ leta 1892. Prvi ustanovni občni zbor je bil dné 25. sušca l. 1893. v gostilni „Mesto Gradec“. Počastil je zborovalce, ki so bili dokaj dobro zastopani, tudi državni poslanec Mihael Vošnjak in več drugih odličnih gostov.

V to „Občeslovensko obrtno društvo“ so bili izvoljeni odborniki: Štef. Boukon, Franc Ed. Vošnjak, Štef. Strašek, Drag. Hribar, Srečko

Magolič, J. Hočevnar, Peter Majdič, Al. Ropas, J. Zupanc, Fr. Gologranc, J. Kapus, J. Kmecl, (J. Zwerenz), Jos. Zabukošek, Fr. Zagoričnik. Predsednikom je bil izbran pa Drag. Hribar, lastnik „Društvene tiskarne“ v Celju.

Ker si je „Obrtno društvo“ v Celju postavilo namen, da bo raztezalo svoje delovanje čez vso južno Štajersko, Kranjsko, Koroško, Goriško, Primorje in Trst, zato se je pač smelo upati, da bodo to novo društvo z veseljem pozdravili vsi obrtniki, kakor tudi prijatelji napredka Slovencev, ter da se bode tudi odbor resno poprijel dela in v kratkem oživil tudi podružnice po vsem Slovenskem. V drugem občnem zboru dné 16. rožnika 1894. leta je

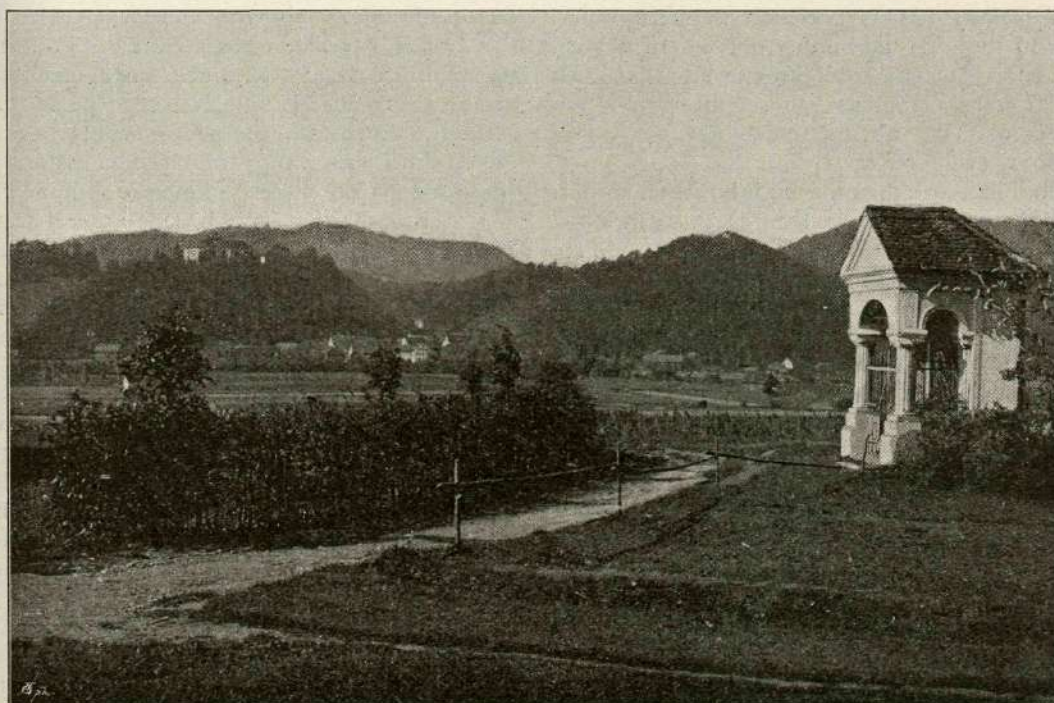
¹⁾ Slov. Gospodar 1887, št. 18.

¹⁾ Domovina 1895, št. 24.

društveni predsednik povedal, da je bilo povabljeno tudi to društvo, naj pošlje dva člana k obrtni enketi na Dunaj; da sta se že osnovali tudi dve podružnici, jedna v Šoštanju, druga pri sv. Juriju ob južni železnici, in da je imelo društvo dotlej 28 rednih članov. Mnogo se ni še moglo razvijati, ker so se društvu takoj ob početku pokazali hudi nasprotniki; kar zopet kaže, kakšnega pomena je to društvo rodoljubnih obrtnikov tudi za našo narodno stvar, seveda ako nalogi svoji primerno in stanovitno deluje.¹⁾

Društvo slov. zasebnih uradnikov.

Dné 8. grudna l. 1892. se je sešlo v Celju v čitalnici na osnovalni občni zbor 34 zasebnih uradnikov osebno; pismo pa je poslalo svoje izjave za pristop v društvo nad 40, med temi štirje iz Kranjske. Gotovo, ako bo slovenski zasebni uradnik imel podporo, bo tudi tem lože izpolnjeval svoj poklic ter vzbujal narod k zavesti.¹⁾ Ali pa tako „Društvo slovenskih zasebnih uradnikov v Celju“ zares tudi posluje, ni nam znano.

Velenje na Štajerskem. (M. Helff.)

Zadruga „Diana“.

Tudi društva, ki goje „sporte“, niso brez vsega pomena v kulturni zgodovini vsakega naroda.

Ako se napotiš iz Celja po Laški okrajni cesti, prideš v kakih petih minutah od kapucinskega mosta do nove kopališke zgradbe, nad katero plapola belordeča zastava z napisom „Diana“. To je kopališče kopališke zadruga „Diane“, na katere čelu so od leta 1892. slovenski narodnjaki: dr. Ivan Dečko načelnik, dr. Josip Sernec, Lovro Baš, dr. Jurij Hrašovec in Janez Zupanc, odborniki, ter Jurij Detiček in dr. Frid. Babnik, računski pregledovalca.

¹⁾ Domovina 1893, št. 10.

Kopališka zgradba sama je lična in lepa, a kopališče tamkaj brez prigovora najprijetnejše kopališče v celi Savinji.²⁾

Slovenščina v mestnem uradu.

V Celju so Slovenci, na podstavi borbe v posebnem slučaju, naposled leta 1892. dosegli od ministerstva, da jim mora mestni urad uradovati tudi slovenski. Mestni zastop pa je vložil pritožbo na državno sodišče; ali tudi to na podstavi zakonov ne more določiti drugače kakor ministerstvo. Boril se je v tem slučaju Fran Lončar, tajnik celjske posojilnice, s pomočjo odvetnika dr. Dečka.

¹⁾ Domovina 1892, št. 24.

²⁾ Il. Nar. Koledar 1893, 139.

Nemški listi in doktor Foregger (poslanec celjskega mesta) s posebno interpelacijo v državnem zboru sodijo, da se krivica godi mestu celjskemu, ako bo moralo slovenske vloge reševati slovenski. Dokazujejo, češ, da Celje je nemško mesto, ter pozabljajo, da so prebivalci celjski izvečine slovenske krvi, in da je vrhu tega vsa okolica slovenska, in da je ta okolica tesno zvezana s Celjem, tudi vsled avtonomne uprave bolj, nego okolice mnogih drugih mest.¹⁾

Občina Celjska okolica.

V Celjski okolici prebivajo sami Slovenci; naravno torej, da naj bodo v občinskem odboru tudi samo poštene, trdni kmetje slovenski. Ali nemški celjski meščani so se bili vrgli z vso silo na okoliško občino ter so tudi res dobili krmilo v svoje roke.

Po blizu triletni silno hudi borbi pa so naši narodni voditelji — dr. Ivan Dečko idr. — z rekurzom prevrgli volitev v drugem razredu ter je tako dné 23. mal. srpana l. 1889. priborila si narodna stranka večino v občinskem zastopu. Nato je bil 6. vel. srp. 1890 izvoljen za župana Matevž Glinšek, posestnik na Gornji Hudinji, za svetovalce pa: Janez Zupanc v Gaberjih, Franc Lipovšek v Medlogu, Jožef Jezernik na Polulah in Matevž Cocej na Dóbrovi. „To je vesela zmaga; kajti priborili smo si tako silno močno trdnjavo Celjanov in njihovih privržencev, ravno pred Celjem.“

S tem je pa tudi krajni šolski svét okolice celjske prišel v narodne roke. In tako napredujemo Slovenci korak za korakom.²⁾

Okrajni zastop celjski.

Tudi v okrajni zastop so se vedno vsiljevali Celjani, in to posebno meščani, kateri od svojih hiš plačujejo po 60 gld. davka.

¹⁾ Slov. Svet 1892. 9.

²⁾ Slov. Gospodar 1889. 30.

Naporu narodne stranke, oziroma zopet dra. Dečka, posrečilo se je pa tudi leta 1889. té-le meščane celjske vreči iz skupine, v kateri morajo biti veliki posestniki, t. j. taki, ki imajo zares velika posestva zemljiška. Do tedaj je namreč veljalo več nego sto Celjanov za veleposestnike; proti temu pa je razsodilo upravno sodišče. Vsled te razsodbe je moralo c. kr. namestništvo v Gradcu razpustiti na nezakoniti podstavi izvoljeni okrajni zastop celjski, ter v novi volilni imenik ni vsprejelo celjskih hišnih posestnikov, ampak le prave veleposestnike. Tako so Slovenci prodrli na podstavi zakonov, kakor jih umeje upravno sodišče.

Zmaga v velikem posestvu je torej odločila, da imamo Slovenci v okrajnem zastopu celjskem večino. Slovencev je 23, „Nemcev“ pa še 17. V skupini mest in trgov sta namreč volila Žalec (1) in Št. Jurij (2), vkup tri narodne zastopnike. Naposled pa so volile še kmetske skupine vseh deset zastopnikov narodnih. Dné 15. mal. travna 1889 se je volil nov načelnik in odbor. Narodna stranka, ki je prišla polnoštevilna, izvolila je za načelnika dr. Josipa Serneca, odvetnika in deželnega poslanca v Celju, za njegovega namestnika Janeza Hausenbichlerja, župana v Žalcu; za odbornike pa, in to iz skupine veleposestnikov, viteza Berkša, grajščaka v Blagovni, iz skupine mest in trgov dra. Iv. Dečka v Celju, iz kmetske skupine Norb. Zanierja v Št. Pavlu, iz celega zastopa L. Baša, c. kr. notarja v Celju, in iz skupine velikih obrtnikov in trgovcev, v kateri Slovenci nimajo zastopnika, Antona Ferjena v Celju.

Ta zmaga je pa zopet velikega moralnega in narodnega pomena ter je bila še lepša pri zopetni volitvi dné 16. svečana l. 1893. Po tem uspehu in izidu volitev je od tedaj okrajni zastop celjski naroden, naroden je okrajni odbor in naroden tudi okrajni šolski svét, kar je za naše neugodne šolske razmere še posebno važno.¹⁾ (Konec.)

¹⁾ Slov. Svet 1889. 7; Gospodar 1889. 17.

Klinopisni spominiki in sv. pismo.

(Spisal dr. Fr. Sedej)

Časa zob nam je pustil le malo spominikov slavne starodavnosti. Večina njih je ležala skrita v nedriju matere zemlje; če pa so bili očiti očem, ni jih človeški um umeval. Stari vek je kakor umirajoči orjak Samson zakopal pod svoje podrtine skoro vso svojo slavo, veličje in učenost.

To moramo reči posebno o spominikih močnih narodov, stanujočih nekdanj ob bregovih Nila in Evfrata. Več ko 32 oziroma 40 stoletij je bil zakopan slovstveni zaklad Asircev in Babiloncev, najstarše pismenstvo Egipčanov pa najmanj 48 stoletij. Rod za rodom je korakal mimo piramid, sfingov in obeliskov, ne da bi razumel

Celje in okolica.

(Národno-društvene črtice. — Poleg raznih spisov sestavil *Andrej Fékonja*.)

(Konec.)

Mala gimnazija.

Zaradi pravičnih zahtev slovenskih poslancev dra. Josipa Vošnjaka idr. v državnem zboru, da se preustrojijo in dejanskim razmeram primerno uredé c. kr. gimnazije, namenjene Slovincem, sklenile so se bile v letih 1879. in 1880. v dunajski zbornici resolucije gledé slovenskih vsoprednic v Mariboru, v Celju in drugodi. Po zopetnih takih sklepih je sicer visoka vlada ustanovila l. 1889. utrakvistične paralelke na nižji gimnaziji v Mariboru, kjer se od tedaj poučuje v treh predmetih: v veronauku, latinščini in računstvu slovenski, a v ostalih, razven slovenščine nemški. In ker se je ta nova naprava tam prav dobro obnesla, morale bi se vsled dotične obljube naučnega ministra ustanoviti take vsoprednice tudi v Celju, in to že jeseni l. 1893. Vendar se to ni zgodilo.

Vendar „po dolgem in vztrajnem naporu dosegli smo Slovenci v Celju c. kr. nižjo gimnazijo kot samostalen zavod, z jednako uredbo, kakor takozvane slovenske paralelke na c. kr. gimnaziji v Mariboru“. Storjen je s tem (piše celjski list) važen korak v razširjenju vzgoje naše mladine na podlagi materinega slovenskega jezika. Do sedaj je v Celju že v prvem razredu gimnazije bil učni jezik skozi in skozi nemški; slovenščina se je poučevala le kot predmet nekaj ur. Občeznane so težave slovenskih mladeničev, ki so jim nastale s tem učnim jezikom, katerega še niso znali. Veliko jih je zaradi tega zaostalo, mnogo se jih višji omiki odvrnilo. Sedaj se bo v Celju skoz prve štiri gimnazijske razrede učilo precej v slovenskem jeziku za slovenske otroke.“¹⁾

Ta slovensko-nemška mala gimnazija celjska se je otvorila s prvim razredom šele 7. prosinca oziroma 19. svečana leta 1896. v Novi ulici v poslopju deške šole celjske okolice. Učitelji so bili imenovani: ravnatelj Jurij Glowacki (nekdaj profesor na mali gimnaziji v Ptujju in zatem profesor v Ljubnem), profesor Anton Kosi (do tedaj profesor na višji gimnaziji celjski) in suplent Ivan Bernik; veronauk je učil Jos. Atteneder, nemški pridigar celjski. Učencev se je bilo zglasilo 110, vsprejeli pa so jih vsled vsprejemnih izpitov 89.

Da pa je bil ustanovljen ta novi učni zavod v Celju, za to imamo zahvaliti v prvi vrsti

državnega poslanca Mihaela Vošnjaka, nadalje grofa Hohenwarta in ministra viteza Madeyskega, pa kneza Alfreda Windischgrätza ter one poslaniške skupine in posamezne poslance, Kluna in Robiča, ki so se potegovali za celjsko nemško-slovensko malo gimnazijo.

„Nestrpno je pričakovalo slovensko ljudstvo vsega Spodnjega Štajerja odločitve te za nas dokaj važne stvari. In ko je prišlo poročilo, da je državna zbornica na Dunaju dala pravici zmago, zagrmeli so topiči po vsem Spodnjem Štajerju, prižigali se kresi, ljudstvo se je zbiralo in klicalo slava, vekovita slava! pravičnim možem, ki so iz prepričanja glasovali za to, da se dá pol milijonu štajerskih Slovencev na njihovi zemlji vsaj trohico te pravice, kakor je ima v obilici par tisoč Nemcev.“¹⁾

Vsem pa nam je v živem spominu, da je ista zbornica dné 5. prosinca t. l. odklonila postavko dvojezične gimnazije, kar sicer za sedaj ne bo škodilo gimnaziji, a je sila žalostno znamenje sedanjih razmer.

Posojilnica v Celju.

Borba národnih voditeljev naših za slovenščino v šolah in uradih bi pa bila brezuspešna, ako bi pustili, da bi Slovenci gospodarstveno propadali.

Naši nasprotniki so nas posebno zaradi tega lahko tlačili, ker so imeli skoro vse denarne zavode v rokah. Slovenski rodoljubi so torej kmalu spoznali, kako važni bi bili za slovenski narod domači denarni zavodi. Snovati so začeli posojilnice. Posebno marljivi so bili v tem obziru štajerski Slovenci. Štajerska je domovina slovenskih posojilnic, a „oče“ njihov je — že mnogo omenjani Mihael Vošnjak.²⁾

Sicer je bil že dr. Josip Vošnjak opozoril Slovence na táke zavode po vzgledu čeških „Záložen“, l. 1868. A dočim se njemu ni posrečilo ustanoviti namerjeno posojilnico v Šmarju pri Jelšah, ustanovil je Mihael veliko in bogato „Posojilnico v Celju“ l. 1880., katera je, oprta na marljivo okoliško prebivalstvo in osobito na dobre gospodarske odnošaje v Savinjski dolini, postala sčasoma najmočnejši zavod te vrste pri nas. V 12. letu svojega obstanka je imela celjska

¹⁾ Domovina 1895. 24.

¹⁾ Domovina 1895. 20.

²⁾ Il. Nar. Koledar 1893. 54.

posojilnica že 1.761.380 gld. prometa. Hranilne vloge njene so znašale tedaj (koncem 1892. l.) 895.983 gld. in so se samo v jednom letu pomnožile za 152.711 gld., dasi ta zavod ni namenjen kopičenju imetja v hranilnih vlogah. Čistega dobička pak je imela n. pr. leta 1891. 10.745 gld.; leta 1892. 12.528 gld.; leta 1893. 13.834 gld.; l. 1894. 15.173 gld.

Celjska posojilnica, kot najmočnejša, zvrševala je pa tudi važno vlogo nekakšne centralne posojilnice s tem, da je vsprejemala preostajajočo gotovino od manjših posojilnic in jih zopet po potrebi s posojili podpirala. Leta 1892. je bilo med Slovenci vseh posojilnic že 56, „in morebiti je bil pri dobri polovici teh tako potrebnih zavodov Mihael Vošnjak sam kum, in sicer na ta način, da je pomagal sestaviti pravila, da je bil navzoč pri prvih zborih, ali da je založil s svojim denarjem ali pa z denarjem celjske posojilnice potrebne vsote za ustanovne troške in za prvo poslovanje.“

Vse slovenske posojilnice je nadalje združil njihov „oče“ M. Vošnjak že l. 1883. v posebno društvo, v „Zvezo slovenskih posojilnic“, ki ima sedež tudi v Celju. To društvo je neizmerno pospeševalo razvoj teh zavodov med Slovenci. Naloga „Zveze slovenskih posojilnic“ je namreč, da pospešuje ustanovitev novih in dobro poslovanje starih, že obstoječih posojilnic. Vseh slovenskih posojilnic je bilo koncem l. 1894.: v Štajferski 25, v Kranjski 20, v Koroški 18 in v Primorski 10; torej vkup 73. Ko je začela „Zveza“ delovati, bilo jih je komaj 10, ali še toliko ne. — Početkoma je društvo svojo nalogo zvrševalo s tem, da je prirejalo shode, da so njega odborniki, osobito predsednik Mih. Vošnjak, pri ustanavljanju novih posojilnic pomagali, in da se je izdajal društveni list „Zadruga“ na mesec. V poslednjih letih je pa „Zveza“ svoje delovanje posebno v tem razširila, da izdaja namesto mesečnika društveni „Letopis slovenskih posojilnic“ in da po svojih revizorjih nadzira delovanje k društvu pristopivših zadrug, to je, slovenskih posojilnic.

In tako je torej Celje zopet središče tega delovanja.¹⁾

Južno-štajerska hranilnica.

S posojilnicami pa še ni bilo povsem pomagano gospodarskim potrebam Slovencev; zakaj posojilnice imajo preozek delokrog. Treba je bilo še hranilnic. In tudi tako so osnovali zopet ponajveč celjski rodoljubi, a to s poročtvom petih okrajnih zastopov južno-štajerskih.

„Južno-štajerska hranilnica“ je ime tej hranilnici, katero so ustanovili okraji: Sevnica, Gornji grad, Šoštanj, Vransko in Šmarje, in katere sedež je v Celju. Dotična pravila je odobrilo c. kr. namestništvo v Gradcu dné 10. m. l. 1889. in hranilnica je začela takoj poslovati.

Osnovalna seja je bila dné 22. mal. srpana l. 1889. v prostorih celjske čitalnice. Za predsednika upravnemu odboru je bil izvoljen Mihael Vošnjak, za njegovega namestnika pa dr. Franc Radaj v Mariboru. V ravnateljstvo, ki ima voditi hranilnično poslovanje in opravljati tekoče posle, pa so bili izvoljeni: Mihael Vošnjak, dr. Josip Sernec, dr. Ludovik Filipič, dr. Ivan Dečko, dr. Josip Vrečko, notar L. Baš in Maks Veršec, vsi v Celju, in Fran Veršec, notar v Sevnici.¹⁾

Zanimiva in pač tudi čudna pa je predzgodovina „Južno-štajerske hranilnice v Celju“, kakor nam jo je povedal osnovni odbor v svojem naznanilu, oziroma vabilu. „Ustanovitev te hranilnice — pravi — skazala se je kot neobhodna potreba, ker so vsled slovenskih vknjiževanj začele že obstoječe hranilnice delati slovenskim strankam razne sitnobe, deloma da jim v obče niso dovoljevale posojil, ali pa, da so pri že dovoljenih posojilih, za katera se je že vknjižila zastavna pravica, odrekale izplačilo posojila, če so našle, da je bila pri zemljišču kaka slovenska vknjižba. Razven tega so delale strankam nepotrebne troške, terjajoč poverjene prevode slovenskih listin in zaračunajoč si troške za prelaganje odlokov pri odpisu parcel iz slovenščine na nemški jezik; in namen je bil ta, zabraniti slovensko uradovanje, kar bi se jim bilo pri naših razmerah tudi posrečilo.

Z „Južno-štajersko hranilnico“ namerjava se torej storiti konec tem in enakim neprikljam ter rešiti slovenske stranke velikanskih in povse nepotrebnih troškov ter narodni čut žalečih nagajanj.“

Nadalje pravi isti odbor: „Dosedaj obstoječe hranilnice delovale so v veliki meri, nekatere, sme se reči, izključljivo le z denarjem slovenskega ljudstva. Imele so pri svojem poslovanju velike dobičke; a ti dobički porabljali se niso niti v najmanjši meri na korist slovenskemu ljudstvu, da, premnogokrat celo v namene, nasprotno slovenskemu življu in žaleče slovenski narodni čut.

„Južno-štajerska hranilnica“ bode pa od čistega dobička zneske, katere sme po pravilih porabiti v dobrodolne namene, porabljala spet v korist ljudstva, s čegar denarjem bo delala.

¹⁾ Domovina 1893. 31.

¹⁾ Slov. Gospodar 1889, 35.

Da pa bode mogla „Južno-štajerska hranilnica“ ustrezati svoji nalogi, velevažni za razvitek slovenskega naroda posebno na Štajerju, potrebuje tudi potrebne podpore; kajti njeno delovanje in njen pomen je zavisen od vlog, ki njej prihajajo, in bode tem uspešneje, čim več se bode denarja vlagalo pri njej.“

„Priporočati pa smete — tako završuje poziv — s tem boljšo vestjo „Južno-štajersko hranilnico“, ker toliko varnosti, kakoršno daje ta hranilnica, nima skoro nobena druga; kajti to hranilnico je osnovalo imenovanih pet okrajev, kateri so z dovoljenjem štajerskega deželnega odbora z dné 18. junija leta 1889., št. 9892, za ta zavod prevzeli posebno in splošno poroštvo za polno varnost vlog in za njihovo po pravih določeno obrestovanje. Omenjeni okraji so torej porok za vse obveznosti (hranilne vloge in obresti) „Južno-štajerske hranilnice“ do neobmejene visokosti, tako, da jednakega poroštva nima nobena druga hranilnica.“

Iz vsega tega se jasno vidi, kako prepotrebna naprava je bila „Južno-štajerska hranilnica“ za razvoj naroda slovenskega in za njegov narodno-gospodarski napredek. Pa je torej tudi gotovo želeli, da bi vsak narodnjak deloval v to, da se v tej hranilnici osredotoči vsa denarna sila južno-štajerskih Slovencev, da se oslobodimo tujega upliva in si ohranimo zavod še bolj vpliven, nego do sedaj.¹⁾

„Južno-štajerska hranilnica v Celju“ se je tečajem triletnega obstanka svojega povzdignila do 950.656 gld. hranilnih vlog in je že sredi leta 1893. preseгла prvi milijon. L. 1895. pa, šele šest let delujoč, izkazuje že stanje hranilnih vlog v znesku 1.280.982 gld. Čistega dobička je bilo: 1891. leta 3938 gld.; 1892. l. 5313 gld.; 1893. leta 8205 gld.; 1894. leta 8266 gld.

Društvena tiskarna.

Slovenskih knjig prihaja največ v Ljubljani na dan. Včasih pa ugleda kakošna slovenska knjiga beli svet v Mariboru, Trstu, Gorici in Novem mestu, kjer so povsodi slovenske tiskarne, kakor še posebno v Celovcu. A tudi Celje se je v tem oziru vzbudilo iz trideset let in še več trajajočega spanja. V Celju se je svoje dni, od l. 1848. dalje tudi nekaj slovenskega tiskalo, dokler sta živela Jeretina, oče in sin, in dokler ni nemškutarsko-liberalni duh v Celju zatrl vsako slovensko gibanje, razven čitalnice.

Tudi tiskarna je prišla sčasoma v tujo last. Po Janezu Jeretinu jo je podedoval sin Edvard,

in od njega jo je dobila njegova žena Ana, vdova; a ta jo je prodala Janezu Rakuschu, kateri je zalagal — in po njegovi smrti njegova vdova zalaga — list, ki pridno Slovence obira in črni. Slovenska knjiga pa — razven lista „Popotnika“ — od tedaj ni bila tu tiskana morebiti nijedna več; vsaj tiskar sam nje ni bil založil, vse od leta 1860. sèm.¹⁾

No l. 1891. so dobili Slovenci v Celju tudi svojo tiskarno, katera sama zalaga slovenske knjige. To je „Društvena tiskarna D. Hribar“.

Predzgodovina te celjske tiskarne je pa — kakor je omenil Mihael Vošnjak v državnem zboru leta 1894. — ta-le: „Posojilnice v slovenskih delih dežel so se tekom zadnjih dvanajst let razvile tako lepo, kakor le pri malokaterem narodu. Na ta razvitek je posebno uplivala „Zveza slovenskih posojilnic“, katere sedež je v Celju. V prvi vrsti je sedaj šlo za to, da olajšamo slovenskim posojilnicam poslovanje, da se trudimo podajati enakomerne in cene tiskovine. Kajti vsakemu veččaku je znano, da so vse posojilnice takorekoč neka celota, in da mora biti jedna navezana na drugo. To pa nas je prisililo, da smo prosili visoko vlado dovoljenja za slovensko tiskarno. To dovoljenje pa se ni dalo kaki privatni osebi, nego „Zvezi slovenskih posojilnic“, in ima v prvi vrsti namen, posojilnice podpirati pri upravljanju, oskrbeti si cene administracije.“²⁾

Najnovejši razvoj tiskarne spada pa bolj v osebne razmere, zato ga nadalje ne opisujemo. Ista tiskarna je začela dné 2. vel. travna l. 1891. izdajati list

„Domovina“.

Izdajatelj in urednik ji je bil Drag. Hribar. Tisk Društvene tiskarne D. Hribar v Celju. Izhajal je I. letnik 1891. in II. letnik 1892. v obliki četvorke prvo in tretjo soboto vsakega meseca; III. letnik 1893 do V. 1895 pa na velikem listu 5., 15. in 25. dan vsakega meseca; a od VI. letnika 1896 nadalje izhaja vsak petek.

Naj navédemo tukaj „Domovine“ program, kakor ga je sama podala v 1. štef. 1891:

„Ta časnik bode prinašal celjske, spodnje-štajerske in slovenske novosti sploh; poročal o dogodkih v Avstriji in po širnem svetu na kratko; gojil bode pravo avstrijsko domoljubje, priporočal verno, krščansko življenje in povdarjal v zvezi s temi načeli slovensko zavednost in rodoljubje, rabo slovenskega jezika na slovenskih tleh v šoli, cerkvi, uradu, v javnem in zasebnem življenju, poučeval z mirno besedo o političnih dogodljajih in skušal slo-

¹⁾ Domovina 1891, 16.

²⁾ Domovina 1894, 12.

¹⁾ Domovina 1895, št. 22.

venskemu ljudstvu brez stanovskega razločka pripomoči k večjemu izobraženju, k boljšemu duševnemu in gmotnemu blagostanju. Neopravičene napade nasprotnikov na poštene slovenske zavode in domoljube zavračal bode vselej krepko.

Zvesta svojemu imenu hoče ‚Domovina‘ vselej toplo priporočati ljubezen do ožje slovenske in do širje mogočne avstrijske domovine, ker je sotrudnikov ‚Domovine‘, kakor vseh Slovencev trdno prepričanje, da morejo Slovenci le v mogočni in srečni Avstriji priti do svojega cilja, do jezikovne ravnopravnosti in do boljšega materialnega blagostanja. Kakor pomeni torej beseda domovina za nas Slovence naše slovenske pokrajine v mogočni avstrijski državi, tako hoče list ‚Domovina‘ delovati za blagor slavne Avstrije in duševne naše ‚Slovenije‘.

‚Domovina‘ noče izpodrivati drugih enakih, večjih ali manjših slovenskih listov, ki vsi kolikor toliko blagonosno za slovenski narod delujejo. Ustanovila se je radi posebnih celjskih in spodnje-štajerskih razmer. Ljudstvo v Celji, ob Savinji, Savi in Sotli še namreč vse premalo bere slovenske časnike, ali pa se dolgočasi in jezi pri nekaterih nam sovražnih nemških listih.

‚Domovina‘ ne bode stala tudi gledé stanov na nobenem strankarskem stališču. Pisala bode sicer v prvi vrsti za našega kmeta, pa se ozirala tudi na rokodelca, obrtnika, trgovca in druge stanove. Trudila se bode, da bode s svojo pisavo vstrezala domoljubom duhovskega in svetnega stanu, ker se od vseh nadeja krepke podpore pri razširjanji lista. Naročnikov bi si rada ‚Domovina‘ poiskala pri vseh tistih Slovencih in slovensčine malo ali veliko zmožnih bralcih, kateri do zdaj še niso podpirali slovenskega časnikarstva, ker bi s tem veliko koristila, ne da bi drugim slovenskim listom škodovala.

Nadejati se je, da delo ne bode brezuspešno, kajti ‚Domovina‘ trudila se bode vedno delovati po starem slovenskem geslu: ‚Vse za vero, dom, cesarja!‘“

Národní dom.

Lepi napredek celjske Posojilnice in Južno-štajerske hranilnice „je vzbudil veselo pozornost med vsemi štajerskimi Slovenci. Kaj čuda tudi, da so skromni prostori, v katerih sta se porodila in kjer sta delovala doslej ta zavoda, postali pretesni. Zato je bilo treba misliti na novo streho. Kupilo se je v ta namen že leta 1892. stavbišče na najlepšem prostoru v Celju — na Cesarja Jožefa trgu — in sklenilo se je

postaviti na ta prostor stavbo, ki bi bila ponos štajerskih Slovencev, ki bi imela ne samo prikladne prostore za denarne zavode, nego bi bila tudi — Národní dom.“¹⁾

Ravnateljstvo posojilnice v Celju je imelo dné 25. listopada leta 1894. sejo, pri kateri je predložil kranjski deželni inženir V. Hrásky, zgraditelj ljubljanskega gledališča, preudarek troškov za zgradbo „Národnega doma“ po njegovih krasnih načrtih. Troški zgradbe same so bili preračunjeni na 162.000 gld. Cena stavišča blizu 30.000 gld. je še posebe. Zgradba pride torej blizu na 200 000 gld. Ob jednom se je izvolil posebni stavbeni odsek, v katerem so: Mihael Vošnjak, načelnik; dr. Jos. Serbec, I. namestnik, Lovro Baš, II. namestnik; dr. Ivan Dečko, dr. Jos. Vrečko in Janez Zupanc.

Ko so bile odstranjene zapreke, katere so dolgo in trdo delali „Národnemu domu“ celjski Nemci, bil je dné 8. mal. travna l. 1895. slovesno položen temelj zgradbi in blagoslovljen v navzočnosti vsega ravnateljstva posojilnice in hranilnice in mnogo drugega občinstva. Prečast. g. opat Ogradi, z asistencijo vikarja Irgla, je pri tem izustil primeren nagovor, poudarjajoč, da kakor je združeno složno delovanje omogočilo, da se gradi ta stavba, ki bo kras za vse celjsko mesto, tako naj bo tudi zanaprej sloga in združeno delo, da se bo zgradba lepo uspešno vršila ter da bo na srečo in blagoslov onim, kateri bodo svoj čas v ti hiši delovali in stanovali. Tudi dr. Serbec je poudarjal, da le sloga, ki je vedno vladala med nami, je storila, da se je dosegel tako velik uspeh, ter je izrekel željo, da bi sloga navdajala nas tudi zanaprej. O tej priliki je poslalo tudi bratsko društvo „Hrvatska“ v Gradcu svojo častitko, veseleč se slovenskega dela in želeč Národnemu domu sreče.²⁾

Zgradba „Národnega doma“ je napredovala do jeseni l. 1896. ter bila dogotovljena že toliko, da so se 1. vinotoka mogle tje preseliti: ‚Čitalnica‘ celjska, ‚Posojilnica v Celju‘ in ‚Južno-štajerska hranilnica‘, pa tudi nekaj strank. V nedeljo preje, 27. kimovca, se je vršilo cerkveno blagoslovljenje.

‚Národní dom‘ v Celju je zares palača, s katero bi se ponašala lahko vsaka stolnica.

V nedeljo 14. sušca t. l. se je v „Národnem domu“ pevala prva opera v Celju v slovenskem jeziku, namreč slavnega italijanskega skladatelja Gius. Verdi-ja „Rigoletto“. Priredilo je opero „Dramatično društvo“ iz Ljubljane. Celje še ni videlo in slišalo kaj primerne; pa sme ponosno biti, ker pred 10 leti bi nikdo še sanjal ne bil, da se bo pela opera in to jedna naj-

¹⁾ II. Nar. Koledar 1894.

²⁾ Domovina 1895. 11.

lepših in najtežjih skladeb — v slovenskem jeziku — v njega ozidju. Nedelja dné 14. sušca l. 1897. ostane zgodovinsko-pomenljiv dan za Celje in celjske Slovence.¹⁾

Naposled dostavljamo temu pregledu še poročilo, da se je v Celju lani dné 17. vel. travna ustanovila zadruga „Rinka“ v ta namen, da se ustanovi dostojna hiša za tujce — turiste v Solčavskih planinah. Ustanovni zbor je imela zadruga dné 20. rožnika lanskega leta in jela s tem delovati, da je kupila za svojo zgradbo potrebno zemljišče.

„Slovinci smo v Celju in okolici v poslednjem času res mnogo napredovali. Okolica je skoro že popolnoma naša; kajti občinski zastopi so po okoliških občinah skoro popolnoma že v narodnih rokah, in kjer še niso, utegne se v kratkem zgoditi; kajti naše ljudstvo vedno bolj in bolj zaupa domačinom, kateri spoštujejo domači jezik, domače šege, krščansko vero in

¹⁾ Domovina 1897. 12.

krščansko življenje. Sedaj ko imamo okrajni zastop v narodnih rokah, napredovale bodo polagoma tudi razmere pri občinah.

V Celju nas čaka še veliko dela. Tukaj se Slovincem še kaj čudno godi. Po rodu, po materi ali očetu je v Celju seveda največ Slovencev; ali kedar nas naš mestni magistrat šteje, najde nas vselej mnogo manj, nego Nemcev. Kdor pa le malo po Celju hodi, sliši, kako se zelo slovenski govori, in to vedno bolj in bolj, ker vedno več Slovencev v Celje prihaja, in ne samo gospodskih, ampak tudi kmetskih ljudij.

V bodoče se bodo že razmere zboljšale; kajti začeli so — domoljubi in rodoljubi — celjsko ljudstvo poučevati in mu kazati, da je ono slovenskega rodú, da se od Slovencev živi, da slovenščino tudi dejanski vsak dan rabi; naj se torej nikdo slovenščine, svojega materinega jezika, ne sramuje; temveč očitno naj pripozná svoj jezik, svojo mater, svojo narodnost. Sčasoma bô že celjsko prebivalstvo postalo značajno in neupogljivo.“¹⁾

Dal Bog, da se nam te želje uresničijo!

¹⁾ Domovina 1891. 2.

Klinopisni spominiki in sv. pismo.

(Spisal dr. Fr. Sedej)

(Dalje.)

Dné 4. kim. l. 1802. je čital sedemindvajsetletni Jurij Frederik Grotefend (1775 do 1853) pred göttingško učeno družbo razpravo „o čitanju in tolmačenju perzepoljskih napisov“, kjer je prvokrat poročal strmečemu svetu o svojem izumku.¹⁾

Nadrobnejše je potem razložil svoje delo v podobni nemški razpravi, katero je A. H. L. Heeren vsprejel v svojo imenitno zbirko²⁾, obsezajočo skoro vse tedanje znanje o starem svetu.

Znamenito je pa to: Ko se je Grotefend pripravljaj, da bi razvozal klinopis, sploh ni bil več vshodnim jezikom, še manj pa jeziku, v katerem so sestavljeni klinasti napisi. Vendar se njegov genijalni izumek ne sme imenovati slepa sreča ali slučaj, ker je ob vsem tem delu

¹⁾ G. F. Grotefend, *Praevia de cuneatis, quas vocant, inscriptionibus Persepolitianis legendis et explicandis relatio*, Gottingae 1802.

²⁾ A. H. L. Heeren, *Ideen über die Politik, den Verkehr und den Handel der vornehmsten Völker der alten Welt*. I. Theil. 1. Abthlg. Göttingen 1815. Beilage: Grotefend, Ueber die Erklärung der Keilschriften und besonders der Inschriften von Persepolis. Str. 397 sqq.

postopal pametno in ne svojevotjno. Seveda se je Grotefend naslanjal na dela svojih prednikov, kakor bomo kmalu videli, a izmed mnogih njihovih hipotez je z bistrim umom vedno pogodil pravo.

Najprej je bilo treba določiti, v katero mér se morajo čitati klinasti napisi, potem, ali so pisani s črkami ali morda z zlogi, in slednjič, v katerem jeziku so zloženi.

Kar se tiče prve točke, postavil je Grotefend načelo: Vsi klinasti napisi se morajo čitati vodoravno od leve na desno, ne pa navpično ali bustrofedično.¹⁾

Iz lege klinov in ogelnikov, ki sestavljajo perzepoljske klinaste napise, sta že pred Grotefendom jednako sklepala Pietro della Valle in Figueroa, španjski poslanec Filipa III. Grotefend je podprl to hipotezo z mnogotermimi novimi dokazi.²⁾

¹⁾ Bustrofedično (*βουστροφιδόν*) t. j. prvo vrsto čitaj od leve na desno, drugo od desne na levo itd., kakor n. pr. vol orje njivo, od tod grški izraz.

²⁾ Heeren, op. c. p. 405. Aus den angegebenen Merkmalen der Grundzüge aller Keilschriften kann man, ohne zu irren, immer wissen, in welcher Richtung die Inschrift eines Steines zu lesen sei. Man muss sie nämlich so halten, dass die Spitzen der Vertikalkeile